

Tüskés Tibor

Szülőföldem, Kanizsa

Antológia

SZÜLŐFÖLDEM, KANIZSA

Szülőföldem, Kanizsa

Antológia

Nagykanizsa

Összeállította:

TÜSKÉS TIBOR

Kiadja:

Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata

ISBN 978 963 87161 4 9

Megjelent a
Nagykanizsai Honismereti Füzetek
24. kiadványaként
2000-ben

ELŐSZÓ

A középkori városlakó polgárt az különböztette meg a falun élő jobbágytól és az udvarházak, a kastélyok lakóitól, a nemességtől, hogy adót fizetett. Ennek fejében városfalat és rajta kaput (melyet reggel kinyitottak és este bezártak), piacot és vásárokat, éjjeliőrt és éjszaka gyér világítást, tűzoltót, csendbiztost, iskolát, kórházat, céheket és egyesületeket, esetleg kövezett utcát és járdát kapott.

Az újkori városlakót az teszi polgárrá, ha ismeri a település történetét, ha vállalja a város múltját, ha cselekvő emberként részt vesz a közösség életének alakításában és formálásában.

Nagykanizsa újkori történetében a legnagyobb változást Trianon hozta. A város elveszítette az Adriáig terjedő hátszágát; határszéli településsé, vasúti végállomássá sorvadt. De sorsába bele nem törődött. Azzal gyűjtött erőt magának, hogy 1929-ben megszületett a város első átfogó monográfiája, Barbarits Lajos összeállítása.

Azóta újabb és újabb vállalkozások, könyvek, várostörténeti munkák, fénykép-albumok, különféle helytörténeti kiadványok keresték és foglalmazták meg a város jelentését.

E kiadvány is ezt a célt szolgálja.

Összeállítója tiszteletadásnak szánja a városnak, amelynek — a magyar városok közül — talán legtöbbet köszönhet.

Anyai ágú őseim Vas vármegyében éltek. A család egyik ága innét indult el a 19. század elején Zalába. Anyám — az első világháború előtt — már Nagykanizsán találkozott az Őrségből származó és a családnak nevet adó, leányanya dédanyám unokájával, apámmal. Családom mindkét ágon iparosként, mesteremberként, polgárként beépült a város életébe. Nevüket megtalálom Barbarits Lajos könyvében, a „társadalmi rész”-nél. Nagybátyámról, apám testvéréről, Tüskés Józsefről olvasom az asztalosmesterek között: „az ipartestület vezetőségének és a tanoncvizsgáztató bizottságnak tagja, három évet töltött fogságban”.

Nagynéném, anyám testvére, Szöllősy Erzsi neve mellett a női szabók között ez áll: „1905 óta önálló, három évig ipartestületi választmányi tag volt”.

Apám is, anyám is Kanizsán születtek, a kanizsai temetőben pihennek. Nagyszüleim, számos rokonom sírját is a kanizsai temető fogadta be.

Személyes tiszteletadás tehát ez a könyv az ősök előtt, akik a város polgárai voltak. És tiszteletadás ez a könyv a város előtt, amely fölnevelt, iskolákat adott, s ma is számontart.

Az összeállítás — olvasókönyv. Nem várostörténet, nem pótol monográfiát. De a szemelvények egymásutániségéből kirajzolódik Kanizsa múltja, a város színes, gazdag és változatos élete. Szemelvényeket, vallomásokat, adatokat talál az olvasó a következő oldalakon, és ezek a részletek — reméljük — fölkeltek az érdeklődését a teljes művek, a város történetének átfogó megismerése iránt.

Kívánom, segítse a gyűjtemény, hogy minél többen mondják magukénak a várost, és vallják: Szülőföldem, Kanizsa.

T. T.

ZALA MEGYEI NÉPDALOK

PÉCZELY ATTILA GYŰJTÉSE

Jaj, de szépen esik az eső,
Eső után zöldell a mező.
Közepébe' legel, tyuhaj egy bárány,
Nincs szebb leány, mint az én babám.

Nem messze van ide Kanizsa,
Vasas kocsin járok el oda,
Vasas kocsi, réz a tengelye szege,
A babámnak Mari a neve.

* * *

Búza, búza, búza, de szép tábla búza,
Kihajlik az útra, kanizsai útra;
Ki fogja azt lekaszálni, ha a babám be fog válni?
Kedves kis angyalom, reguta híredet hallom!

* * *

Kanizsai kaszárnyára rászállott egy gólya,
Vizet hozott a szájába' reguták számára.
Mosdjatok meg új reguták, mert porosak vagytok,
Csak az a jó Isten tudja, mikor szabadultok!

* * *

Árva vagyok, árva,
Be vagyok én zárva;
Gyere babám, váltsál ki,
Sej, ne hagyjál elhervadni
Kanizsai kaszárnyába'!

Tegnapelőtt este
Nálad voltam lesbe',
Esett az eső, fújt a szél,
Engem be nem eresztettél,
Pedig nagyon fáztam.

A KANIZSAI AGA¹ LEVELE

Mi Kanizsa vegh Várának fő fő Agáy, ti kik vattok Martjanczi² polgárok kicsintől fogva nagik, ez levelünket látván, azt adgiuk tudástokra, hogy tj közületek levő tizenegy vagy tizeniolcz falubeli polgárok az egész vármegie pöczétes levelével jütek ide, — megh értetük mindezt, hogy van az levél jrva, hogy minden ember az maga hütén megálion, kalvinista³ kalvinista predicator⁴ tartson, Luteranus⁵ Luteranost, és mindenki maga predicatoriának fizessen. Mi Kanizsay Agák azt helién hattuk, ha fejetek köll, egymás között szépen vesztegségben legyetek, avagy élietek, mert ha egymás közt háboruság esik, fejetekkel fizetitek. Luteranus luteranusnak fizessen, ehez tarczátok magatokat. Ha ez predikátorok az török Ispaya⁶ földit élik, tüle fizessenek, ha fejetek köll, ehez tarczátok magatokat.
költ Kanisán, 1652.

(Aláírás nélkül 11 pecséttel)

Barbarits Lajos: NAGYKANIZSA. Budapest, 1929. 17—18. p.

¹ aga — az oszmán-török hadsereg tisztje

² Martjancz (ejtsd: martyánc) — Mártonhely, község Muraszombat közelében, ma Szlovéniában (Mártjanci)

³ kalvinista (ejtsd: kálvinista) — Kálvin János (1509—1564) tanításának híve, más szóval: református

⁴ predicator (ejtsd: prédikátor) — egyházi szónok; ref. lelkipásztor

⁵ lutheránus — Luther Márton (1483—1546) tanítását követi, más szóval: evangélikus

⁶ ispanya = ispotály — kórház

A kanizsai aga levele
(mai átírásban)

Mi, Kanizsa végvárának fő-fő agái: ti, kik vagytok martyánci polgárok, kicsinytől fogva nagyok, ez levelünket látván, azt adjuk tudástokra, hogy ti közületek levő tizenegy vagy tizennyolc falubeli polgárok az egész vármegye pöcsétes levelével jöttek ide. — Megértettük mindazt, hogy van az levél írva, hogy minden ember az maga hitén megálljon: kálvinista kálvinista prédikátort tartson, lutheránus lutheránust, és mindenki a maga prédikátorának fizessen. Mi, kanizsai agák azt helyén hagytuk. Ha fejetek köll, egymás között szépen vesztegségben legyetek avagy éljetek. Mert ha egymás közt háborúság esik, fejetekkel fizetitek. Lutheránus lutheránusnak fizessen, ehhez tartsátok magatokat. Ha ez prédikátorok az török ispotály földit élik, tüle (neki) fizessenek. Ha fejetek köll, ehhez tartsátok magatokat.

Költ Kanizsán, 1652.

ZRÍNYI MIKLÓS HÁROM LEVELE

Zrínyi Miklós levele Bonzi püspöknek

Fordítás olaszról

Kanizsai tábor, 1664. május 19.

Excellenciás Uram!

[...]

Mint már írtam Excellenciádnak, Kanizsa ostromával vagyok elfoglalva, amely még tart. Nem az ellenség ereje, sem az erősség bevehetlensége miatt, hanem a szükséges eszközök hiánya folytán, amelyeket olyan szükösen küldenek nekem, hogy szégyenlem megírni Excellenciádnak. De ezt Excellenciád jobban meg fogja tudni a francia tisztektől, ha majd ide érkeznek. Bizalmasan csak annyit mondok, hogy ha ebben az ostromban és a következő hadjáratban valami nagyobb eredményt érünk el, az nem a mi érdemünk lesz, hanem az Isten csodája. Adja Isten, hogy ezek a derék francia csapatok gyorsan megérkezzenek, mert így remélem, sikeres lesz az ostromunk, amely most gyöngye eszközökkel és fölszereléssel folyik. Tartsa meg az Isten Excellenciádat sok évig, én pedig maradok lekötözött szolgája

Niccolo di Zrini

Zrínyi Miklós levele VII. Sándor pápának

Fordítás latinból

Kanizsai tábor, 1664. május 21.

Szentséges Atyám!

[...]

Egyébként ha merészelhetek alázatosan közölni valamit fegyvereink állapotáról: már huszadik napja, hogy körülzártam és ostromlom ezt a Kanizsa várát, amely bizony nem annyira bevehetetlen, hogy ne lehetne elfoglalni, de olyan híjával vagyunk katonának és minden más szükséges dolognak, hogy aligha lehet sikeres eredményt várni. Mégis remélem, hogy Isten különös segítségével pótolja minden hadi felszerelés hiányát. Erről annál jobban meg vagyok győződve, mert a szomszédos tartományokból már megígérték nekem az említett hadiszereket. Őrizze meg Szentségedet az Isten a keresztény világ javára minél tovább.

Szentséged alázatos szolgája és fia

Nicolaus a Zrin

Zrínyi Miklós levele I. Lipót császárnak

Fordítás latinból

Bécs, 1664. július 17.

Legkegyelmesebb Fölség [...]

[...] Kanizsát nem vettük be [...]

[...] De mit fárasszam Fölségedet ezeknek a szégyenletes dolgoknak további részletezésével? [...]

[...] Birtokaim földúlva, jobbágyaim szétszórva, magam katonáimtól megfosztva az elpusztított, néptelen, az ellenség előtt nyitva álló Muraközben. Negyven éve védtem mostanáig, a magam és enyéimnek sok verejtékével és vérével az ottománok óriási hatalmával szemben. Most ott mentem tönkre, ahonnan segítséget kellett volna remélnem, amibe minden bizalmamat és reménységemet helyeztem. És ami a legnagyobb fájdalmam: hogy sem Fölségedet nem szolgálhattam, sem a kereszténységnek nem használtam vele. Most ezzel az egy szál karddal oldalamon várom Fölséged parancsait.

Legszentebb Fölségednek alázatos és örökké hűséges alattvalója

Comes Nicolaus a Zriny

HÁY JÁNOS

KANIZSA TÖRÖK KÉZEN

1684-ben azon a májusi délutánon egyedül közeledtem a kanizsai törökfészek felé, hogy végre megtaláljalak, hogy veled legyek, akivel élnem érdemes. Tudtam, ha nem kerülhetnek kéz és kéz, arc és arc, lehelet és lehelet közelébe, akik egymást szeretik, semmivé pusztul minden falu és minden város. A lelkesek kilehelik lelküket, a lélekteleneket elnyeli a kanális, a megürült házak falai felrepednek, s mint egy foszlott zsákból: a föld színéig potyognak a kövek.

Haladtam előre, közeledésem enyhén toltá maga előtt a levegőt: Kanizsa felé. Az útközi emberek némikor köszönésre emelték karjukat, s csodálkozva néztek utánam: mit keres itt, merrefelé tart, mi céllal, s miért ez a sietség.

* * *

Hat felé járhatott, amikor az erdős dombok közül végre kibukkantam. A nap éppen szemmagasban volt, a korong alja kissé becsúszott a város mögé, ami halványan már láttatni engedte magát. Közelebb és közelebb értem, s a nap csak csúszott egyre lejjebb, húzván maga után valahonnét keletről az esti húst. Izzadt ruhám most hidegen verődött a bőrömhöz, mintha jégből olvadt eső verné testemet. Ahogy veszett a távolság, tisztult előttem a város képe. Az erős körfalak mögött hat törökholdas tornyot számláltam, s még legalább ugyanennyit, amire nem került rá a csillogó aranyjelvény. Keresztény hitünk mintha kiveszett volna a városból, hiszen egyetlen keresztet sem véltem kirajzolódni, semmi sem jelezte a magasságos Úrnak, hogy itt bújó hiveit puha tenyerével megérintse.

Kanizsa későn került a hitetlen fenevad karmai közé, háborúság dúlta már az országot, amelyben az egyszerű nép eligazodni sem tudott.

Némelykor magyar csapatok verték széjjel a falvakat, mondván, a töröknek örömpesve fizették az adót, máskor a török érkezett hasonló indokkal, sokszor pedig afféle gyülevész hadak hányták szerte életüket, akikről még kideríteni sem lehetett, vajon ki ellen volnának és kiért. Kanizsa azonban nem vált martalékaul a gyalázatos tusakodásnak. Bevétele ötven évig váratott magára, s ez alatt az ötven év alatt úgy éltek a kanizsai polgárok, mintha ők soha nem kerülhetnének szerencsésebb véreik sorsára. Mikor Kaposvárról menekült oda valaki, hogy megbújhasson a biztonságos fészekben, a városi tanács magas urai csak csóválták fejüket, miféle ember az, aki otthagyja szülőföldjét, s némi berzenkedés után a menekülőt visszakergették az elhagyott földre. S ha híre jött, hogy visszatérván a török karmai közé keveredett, s gyalázatos kínzások során végeztetett ki, vagy pedig török rabszolgaként hurcoltatott az ázsiai birodalomba, nem éreztek sajnálatot, óvatlanságot emlegettek és vakmerőséget. Ám a sorsnak minden ajándéka, mely boldogságnak látszik, akként vész el, mint a májusi nap a várfalak mögötti térben, s így 1600-ban a kanizsai népség is megismerkedhetett a törökkel.

1597-ben dicstelen uralkodó került a fényességes sztambuli trónra, harmadik Mohamed, aki nagynak csak a kegyetlenségben volt nevezhető. Alig nyomta selymes ruháját az uralkodói székbe, tizennyolc fiútestvérét rögvest megfojtatta, s apjának tiz áldott állapotban lévő özvegyét behányatta a Márvány-tengerbe. Gyalázatos Mohamed uralkodásának első évei csak a gyilkolászásban tekinthetők sikeresnek. A magyar hadszíntéren mindenütt veszteség veszteséget követett. Pálffy Miklós és Mannsfeld tábornok vezetésével visszafoglaltatott Párkány és Esztergom, Babócsát Zrínyi György szerezte meg, s aztán Vác és Hatvan is magyar kézre került. Ám a vakmerő Mohamed nem nyugodhatott bele veszteseibe, s maga állt a seregek élére 1598-ban. Ettől fogva mind sikeresebb hadműveletek követték egymást, míg végül az 1600-as hadjárat során Ibrahim nagyvezír visszaszerezte — könnyedén — Babócsát, s ezt követően pedig Kanizsát is elfoglalta.

Fényes győzelmén ki sem csodálkozott, akinek valami jártassága volt a hadviselés terén, hiszen Pálffy Miklós báró, a törökordas legféltőbb ellensége ez év április 23-án átadta az Úrnak lelkét, s a magyar sereg, mondhatni, vezér nélkül maradt.

Amikor aztán Kanizsa az ellenség kezére került, a török rafinált tervet eszelt ki. A budai pasa minden tiltakozása ellenére területének egy részét elszakították, s Kanizsa székhellyel létrehozták a negyedik magyarhoni vilajetet. Akként gondolkodtak, mint valaha a görögök közül Plátó is a szerelmesek kapcsán, hogy minden, mi elszakított egymástól, megtalálja kiegészítő felét. S a Kanizsai vilajet csak egy fél tartomány volt. Keleti fele létezett, ám nyugat felé a magyar végvonal vezérálta határát. Ha valamely kartográfus akkor megszemlélte volna térképen ezt a területet, bizonyára azt mondja: „Felette szükséges ezen tartománynak a balsó fele, miként az ember sem élhet asszonya nélkül, miként a ló is hasznavehetetlen szörnnyé válna, ha két bal oldalsó lábát elveszejténé, miként a kancsó sem tarthatja a vizet magában, ha nincsen meg valamely oldala.” És a kartográfus megállapításával nemcsak Ibrahim, a nagyvezír lett volna elégedett, de a bársonyos trónszék lakója, Gyalázatos Mohamed is.

És beköltözött a török Kanizsára: A templomok ékét leverték a tornyokról, s a déli harangok hangját felváltotta az Allah' u ekber. Zúgott és morgott Rudolf császár haditanácsa, és átkozta a katonákat, akik csak utolsó csepp vérükig voltak képesek védeni az erősséget.

— Miért nincsen nekik több vérük — dübörgött az egyik főhadász, s elkezdődött a dühös vádaskodás, hogy a magyar vitézek közös elhatározással már a csatákat megelőzően kieresztik kupákba a vérüket, hogy előbb bevégeztessen sorsuk, mert semmire becsülik az életet, s örömet megválnak tőle mielőbb, s külön boldogság számukra, ha ezzel bajba sodorhatják törvényes urukat, a császárt.

— Mert mindenik rebellisfajzat, s elvenni kellek tőlük a földeket s mindennemű vagyonukat, mert nem a nemzet javadalmára van az, hanem éppenséggel ellene — tört ki végül a császár is, s rögvést elrendelte,

hogy a magyar uraktól koboztassék el minden jelentékeny föld, minden értékes tárgy, miután felségünket megsértették az uralkodásban.

Kanizsa elvesztése mérhetetlen bajokat hozott a nemzetre: háborúságok sorozata indult meg, hogy csak a legnevezetesebbre utaljak, a Bocskai-hajdúk király elleni zörgölődése. Ám bármi súlyú vést is jelentett a Kanizsai vilajet létrehozása, az évek mégiscsak teltek, s a tartomány mit sem változott, olyanformán maradt csonka, mint volt első évében. S az udvar is annyira megszokta Törökkanizsa létét, hogy mikor visszafoglalni lehetőség nyílt 1664-ben, nemhogy azon nyomban helyeslő levelet küldtek volna Zrínyi Miklósnak, hanem hosszas vitát nyitottak a haditanácsban, hogy mennyire hozhat hasznot az, ha egy rebellisfajzat dicsőséget szerez a legnagyobb török erősség visszafoglalásával. Vitatkoztak egy egész hónapig, majd március 18-án végül engedélyezték az ostromot, ám addigra a török már észbe kapott, visszaépítette az utánpótlást hozó eszéki hidat, s megkérte a felmentő sereget is. A felmentő sereg pedig jött, percet sem várva, nem voltak afféle viták, mint a bécsi urak körében, s mit ad isten, mire a tényleges ostrom végre elkezdődhetett május elején, Köprülü Ahmed már hatvanezer emberrel riogatta a környező várakat, s mi sem állíthatta meg, hogy egészen Kanizsáig nyomuljon. Bár Zrínyi még így is maradt volna, de a hadak más vezérei az esztelen menekülés mellett döntöttek, s nemhogy nyereséggel zárult volna az ostrom, s egyben Zrínyiék téli hadjárata, éppen ellenkezőleg, még a fegyvereiket is elhányták a menekülők, s ők maguk néztek ki úgy, mint valamely semmivé vert sereglet.

A teljesség kedvéért szükséges arról is szólni, hogy a Kanizsa környéki magyar urak már jókor megegyeztek Ibrahim beglerbéggel, hogy a semminépek adóztatását közösen végzik el, s jut a beszedett javakból a töröknek úgy, mint a császárnak, s marad a magyar uraknak is. Senkinek nem volt eszében ezen a környéken, hogy megváltoztassa ezt a rendet, s mikor felmentő seregek érkezéséről hallottak, imákat zengtek a magasságoshoz, hogy a csapatok forduljanak más irányba,

ha egy mód van rá, kerüljék el békébe nyugodott földjeiket. Ekként aztán, mikor kijuthattam azon a májusi késő délutánon az erdős, mocsaras dombvidék rejtette világból, s felsejlett a távolban Kanizsa városa, nem afféle halálra pusztult vidéket láthattam, mint eddigi utam során. Szépen megművelt földkendők sorakoztak, a falusi nép még ebben a késői órában is ott sürgölődött a határban, a vetés dús zöldje hullámozott előttem, s haladtomban sűrűn lakott falvakba jutottam, a parasztporták mellett számos műhely, kovácsoké és bognároké, s a falvak közepén vagy három ivószék is. Mind tömve törökkel, magyarral, kereskedővel és iparossal, s nem kevés parasztot is felfedezhettem.

Meg kell állnom — gondoltam, hiszen még vagy órányi út innen a város, s a ló szinte már élettelen a hosszú, fárasztó úttól, s mit kezdhetnék a kimerült állattal, s jómagammal is, ha elkap a sötét. Mind gyanakvóak olyankor az emberek. Nemhogy befogadni nem akarnának, de inkább elűznének vagy vesztembe sodornának, mert nem tudhatják, ellenük jöttem-e vagy értük. Amúgy sem árthat, ha előbb tudakolódok, miféle népség él a városban, mennyire fogadják szívesen az idegenből érkezőt, s talán akad valaki, aki hallott arról a lányról, aki nem oly régen, alig néhány éve, hogy itt él.

Az éppen elém kerülő ivónál kikötöttem a lovat, s óvatosan, minden feltűnést kerülve lecsúsztam a hátáról, s az ajtó felé vettem az utam. Páran a kilódulók közül rám pillantottak, a szemük zavaros volt, gyomruk mélyén már borlitérek lötyögtek, de én úgy tettem, mintha nem venném észre gyanakvó pillantásaikat, s léptem bátran tovább, át a küszöbön.

Háy János: DZSIGERDILEN. — Részlet. — Kortárs, 1996. 5. sz. 14—17. p.

BOSZORKÁNYPER NAGYKANIZSÁN

NÉMETBŐL FORDÍTOTTA IVÁNYI BÉLA

1714. október 19.

Zala vármegyei kiváltságos Kanizsa város alulírt bírái és esküdtjei a tartományi bíraskodási szabályzat 23. artikulusának¹ első része alapján vallatást tartanak az ideszármazott Molnár Marinka gyanús személy dolgában.

1. Mit cselekedett este a Bugvai féle kertben, az előljáró úr tehenei közt?

2. Miért vallotta be önként, hogy ő Malik Menyhért úr szalmából készült jégvermét el akarta égetni, és az nem akart megégni?

3. Mi októl töltött meg Maliknél három tököt, és a kéménybe sok csalánt akasztott fel, s emellett mondott is titkon valamit és valami bádogot is felakasztott?

A vallomás.

Az első pontra nézve kijelenti, hogy az élő tanúbizonyosság rendelkezésre áll.

A második pontban foglaltat beismeri.

A harmadik pontra nézve kijelenti, hogy ezt Malikné is megtette azért, hogy az esőt elállítsa.

Ugyanezen a napon a vádlottat a vízhez vezették az önkéntes vallomás után, és vele a 2^a próbát megtartották, ahol sok nép és a tanács előtt a vádlott a vízen úgy úszott, mint egy toll.

Ugyanezen év október 20-án a fenti három pontra nézve a vádlott újra szigorúan ki lett hallgatva, amikor is kijelentette, hogyha még egyszer megfürdetik, akkor bizonyosan belehal. Egyébként mindent tagadott, amit az első kihallgatáskor beismert.

Leánya Éva beismerte, hogy a második kérdőpont igaz, mert ekkor eső volt.

Ugyanez év október 22-én meglőn a harmadik kihallgatás is tartva, ennek előtte azonban a tanúk eskü alatt lettek a három pontot illetően kikérdezve.

Először is a letett eskü után Zageretz György önként vallotta, hogy ő a vádlottat Kanizsán a prefektus³ úr tehenei közt látta, meg is akarta ekkor fogni, de ez nem sikerült. Ettől kezdve a tehen tejét elvesztette.

A második tanú Balogh Katalin vallja, hogy ő nemcsak látta, hanem meg is kellett neki cselekedni azt, ami a harmadik pontban van, és pedig akkor, amikor ő Maliknénál szolgált. Mosni kellett volna, de nagyon esett az eső, erre a vádlott kívánságára Malikné meghagyta, hogy három csomó friss csalánt, egy csomó emberi haját, és egy tököt, amelyben víz volt, és valami más is, de a tanú nem tudja, hogy mi lehetett, végül egy mosó bádogot fel kellett a kéménybe akasztania, mire az eső elállott. Vallja tovább még, hogy Szent György-napkor, napkelte előtt a vádlott egy sajtár vizet, egy csavart, néhány lakatot vett, s ezekkel a kapualj alá ment, s a marhákat kihajtotta, és minden darab marhát vízzel befröcskölt. Midőn a tehenek este haza tértek, az egész falu marhái mind a Melikné udvarába csődültek, amihez a vádlott e szavakat mondta: Az idegen marhák az én hasznom legyenek.

A vádlott azonban a harmadik kihallgatásnál mindezeket tagadta.

Végítélet:

Miután a vádlott Molnár Mária részben saját vallomásával a Bíraskodási Szabályzat I. részének 23. artikulusa értelmében megtartott inquisitio⁴ alkalmával némely pontokat beismert, és a büntetőperben a saját gyermeke is ellene vallott, ezenfelül két megbízható tanú eskü alatt vallott, tehát a gonosztevő személyt, más ilyen istentől elrugaszkodottak elrettentő példájára, az idézett bíraskodási szabályzat 60. pontja alapján⁵ tortúras vallatásnak vetik alá, és ha a vádlott többet nem vallana, akkor a hóhér vegye fejét, teste pedig máglyán égettessék el. Ha pedig a vádlott nő a tortúra alatt az ördöggel való cimborálást beismeri, akkor elevenen égettessék el. Mindezt a törvény értelmében.

¹ artikulus — cikkely, szakasz

² próba — vízpróba — a XIII. században széles körben alkalmazott istenítélet

³ prefektus — előjáró

⁴ inquisitio (ejtsd: inkvizíció) — vizsgálat, nyomozás

⁵ tortúras vallatás — kínvallatás

BARBARITS LAJOS

BATTHYÁNY NÁDOR MEGSZERZI KANIZSÁT

Gróf Batthyány Lajos nádor, Mária Teréziától, az 1690-ben Kanizsát felszabadító Batthyány Ádám érdemeinek elismeréséül, donációt szerzett az elhalt Szapáry összes birtokaira. Petrikovics Magdolnának, Szapáry gazdaasszonyának kezében volt ugyan egy végrendelet, mellyel volt gazdája a kanizsai birtokot őreá testálta, — de ezt a végrendeletet a kincstár nem ismerte el, amiért is a gazdaasszony jobbnak látta 24 500 forintért a vitás testamentumot átengedni a nádornak. Így lett 1743-ban a Batthyány-család (amely hercegi rangban ma is kanizsai kegyúr) ennek a városnak földesura.

A kanizsaiak csak örültek a változásnak, mert a hatalmas nádorispán protektorátusától remélték a fejlődés lerakott alapjainak az eddiginél is erősebb tempójú továbbépítését. Batthyány nádor pedig a személyéhez fűzött ilyenén várapozásokat igyekezett is igéretekkel biztosítani.

Legelőször is 1753-ban úriszéket hívott össze, megcítálta oda a városiakat és kihirdette előttük abbéli akaratát, hogy „a városbélieket is communi jobb statusban helyeztethesse”, igazságos adóelosztást foganatosítson, saját törvényadta jogainak biztosítása mellett. A kanizsaiak persze hirtelenében megörültek a kecsegtető kilátásoknak, melyek a Szapáry alatt elvesztett jogaik visszaszerzésének reményét csillogtatták meg előttük és siettek aláírni a szerződést, amely körül azután sok évtizedes hűbérpercek dzsungelbe szövéődött.

A kanizsaiaknak ugyanis rövidesen bőséges alkalmuk nyílt rájönni arra, hogy az új kontraktus alapján az uradalom felrúgta a város összes korábbi szerződéseit és féltve őrzött királyi privilégiumait. Új mezőgazdasági területeket foglalt el az uradalom, míg a városi lakosság nem tudott egy darab földet szerezni, amiből a mindennapi kenyeret kimunkálja. Emellett az eddigi tizedet most kilencedre emelték fel. Az

uradalmi mézárszék védelmére tilos volt a húst behozni a városba. A pékek és „városi sütőasszonyok” csak uradalmi gabonát süthettek. Bor egy csepp sem jöhetett be a városba. A szőlőjében termett borát sem hozhatta be senki, mert akinek lakásán bort találtak, azt irgalmatlanul megbüntették. Akinek ingatlana volt, örökösen rettegésben élhetett, hogy mikor tetszik meg háza vagy fundusa az uradalom tisztartóinak, akik az uradalom vagy önmaguk céljainak megfelelő házat, telket, bárkié is volt az, egyszerűen felmérték, felbecsültették és tulajdonosának kifizették. Appelláta pedig nem volt. Hiába kellett mindenkinek jó pénzen beszereznie és az úriszék előtt bemutatnia a tulajdonjogot igazoló házlevelet, az erőszakos foglalások ellen az sem nyújtott menekvést. Aki nem tudta beszerezni és bemutatni ingatlanlevelét, annak házára, földjére, rétéjére az uradalom tette rá a kezét. Ilyenek pedig sokan voltak, hiszen a török idők, a tűzvészek (amelyek egymást érték), a kuruc—labanc világ (amikor nagyobb biztonság kedvéért a városi irattár jórészt Csáktornyára vitték és azóta is ott felejtették) az okmányok legnagyobb részét elpusztították, vagy a kanizsaiak számára hozzáférhetetlenné tették.

A városiaknak saját erdeikben is tilos volt a vadászat, ezzel szemben a város köteles volt az urasági vadászatokra korlátlan számban hajtókat állítani.

[...]

A nádor hűbéruraságának idejében építették a hatalmas, szép uradalmi vendéglőt (a mai törvényszék épületét) az ún. dombi-korcsma helyére, a várromok anyagából. A piactér déli oldalán pedig és a mai Kazinczy-utcában (ma Hangya-raktár) egy kisebb és egy nagyobb uradalmi sörfőzőtelep épült. Később Batthyány Lajos nádor 10 000 forintos alapítványt tett gimnáziumépítésre, amivel nevét legnagyobb jótevői között örökíti meg Nagykanizsa kultúrtörténete.

Barbarits Lajos: NAGYKANIZSA. Budapest, 1929. 26—27. p.

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY

KARNYÓNÉ

Karnyóné, vagyis a vénasszony szerelme.
Vígjáték három felvonásban.
A játék esik Nagykanizsán.

Tiptopp, párizsi gavallér éneke Karnyónéről,
egy kalmár feleségéről, „a vén bolond”-ről:

Szeme nem sír, mégis nedves,
Képe ráncos, foga redves,
Horgas lába tittyen-tottyán,
Sovány fara egyyet lottyán.

Mégis, noha hideg vette,
Legényes a szette-vette,
Óh, Uram, őrizz meg ettől
a vas órrú kísértettől.

Vén ugyan, vén a kurvanyja,
De van ezüstje, aranyja,
Amellybe ha markolhatnék,
Hozzá jobb kedvet mutatnék.

Csak pénzébe lennék vice,
Megölelném historice,
Férje lennék az erszénynek,
E' kén a szegény legénynek.

VIRÁG BENEDEK

BÉKESSÉG-ÓHAJTÁS

Szállj le felséges palotád egéből
Béke! mennyeknek koronás leánya!
Szállj le, s Európánk mezején jelenj meg
Már valahára!

A vadon Mársnak dühödött kezéből
Üsd ki dárdáját: raboló vitézit
Puszta honnyoknak telekére vissza -
Menni parancsold.

Ily soká tartó viadal piaccán
A szeléd lelkek fene tigrisekké
Válnak, elszokván az igaz, s az érző
Emberi szívtől.

A dühösséggel keresett dicsőség
Vesszen el, Músám szabadon kiáltja:
A borostyánág, ha vereslik, undok
Címer előttem.

Szállj le! s vigasztald meg az árvaságot,
Béke, mennyeknek koronás leánya!
Hajh! sok országok szava kér, jelenj meg
Már valahára.

MEMORANDUM, MELYET 1848. MÁRCIUS 20-ÁN AZ ORSZÁGGYŰLÉSHEZ INTÉZTEK NAGYKANIZSA POLGÁRAI

Felséges Haza!

Érzelmeink örömtengerré változtak, mert a századok óta imádva várt alkotmányos nemzeti szabadságunk, jólétünk és boldogságunk hajnala üdvöt mosolyogva dereng felénk, szívünknek minden húrját egy boldogabb s dicsőbb jövőendő előérzete rezgi át.

Ugyanis tudomásunkra jött, nemzetünk átalakulása, melyért századok óta buzgó imádság epedez százezrek ajakán, ti. meg van állapítva és szentesítve a sajtó-szabadság, mely szerint szabad nemzethez illetőleg modhatja el ki-ki véleményét.

A nemes és néposztály közt századok óta fennálló elválasztó fal ledöntetvén, közösen áldozik ezentúl mindenki a közboldogságért: aránylag osztozik ezentúl mindenki mindennemű adó terheiben.

Meg van állapítva a felelős kormány, mely szívén viseli a haza érdekeit, minden léptét a nemzet boldogságának szent célja felé irányozandja.

Meg van alapítva, hogy az úrbéri viszonyok tökéletesen megszüntessenek, és így a népnek lesz tulajdon birtoka, melyen veritékes fáradozmainak édes gyümölcseit szabadon élvezheti.

Meg van alapítva a nemzeti őrsereg, mely nem zsoldért, nem fenyítéki félelemből, hanem hazájáért, szabadságáért, önmaga a kedves övéinek életéért mindig kész leend vérént ontani, életét feláldozni.

Meg van a népképviselő, s így annyi népmillió vágyai s érzelmei nem fognak a szív mélyébe temetve, napfényre nem jutható növényként elhervadni.

Ezek azon megtestesült szent igék, melyeknél kedvesebbet, öröndetesebbet a magyarok Istene nem adhatott századok óta igaz örömet nem ismerő magyar népének.

Nagykanizsa 13 ezer lakosának szívében a főnnebbiek megállapítása által nyílt meg a szabadság örömeinek mennyei kapuja, e 13 ezer lakos lelkesedése s magasztos kéjsugarakban úszó arczulata mutatja: mily kedves a haza! mily becses a szabadság! mily kívánatos a közboldogulás!

A szabad ég alatt mint szabad honpolgárok összegyülekezénk, s örömkialtásainkra eloszlottak a fellegek, fényesen ragyogott reánk a nap: miként elszlott őseinktől öröklött nemzeti bánatunk: miként kiderült szívünk és lelkünk ege! Örömmérzeleink tengerként áraszták el egész lényünket, s legforróbb óhajtásaink karjaira emeltük hazánknak mindazon rendületlen lelkű fiait, kik bennünket annyi vész és gyász után a közboldogság paradicsomának ajtajához vezettek, kik békés úton kivívták a nemzet függetlenségét és szabadságát, mely nélkül a magyaroknak nem lehet valódi élete! s nemzeti lelkesedéssel, örömtől reszkető hangon kiáltottuk: éljen az alkotmányos király! éljen a szabadság, egyenlőség s testvériség! éljenek hazának apostolai! életük legyen áldott a menny minden áldásával! emléküek éljen, míg a magyar él!

Igen is hazánk halhatatlan nagy fiai, kik annyi szirtek és zátonyokon át a hazafiúság szent buzgalomával nemzetünk élethajóját oda vezérlették, hová apáink véres áldozatai el nem juttathatták. Fogadják 13 ezer szabad polgárnak legszentebb hála s köszönet szülte üdvözlését!

Az ország egybegyűlt Rendeibe helyezük minden bizodal munkat, bennök központosulnak legédesebb reményeink, hogy a főnnebb elsorolt pontokon kívül nagyszerűen tanúsított hazafiúi magasztos lelkeségökkel az itt alább következő pontoknak diadalát is kivívdják, s így nemzeti erőnk, jólétünket, boldogságunkat és dicsőségünket örök időre megállapítandják.

Óhajtjuk, ugyanis 13 ezren s velünk együtt, mint hinni szeretjük, óhajtja még sok millió:

1. Az évenkénti országgyűlést Budapesten.

2. Óhajtjuk, hogy a népképviselő törvényének kidolgozása első legyen az országgyűlési teendők közül.

3. Óhajtunk minden vallási és polgári tekintet nélkül, minden honlakra nézve törvény előtti egyenlőséget.

4. Óhajtjuk, hogy az úrbéri viszonyok, ideértve a szerződéses helyeket is, úgyszinte a regálék, papi tizedek, minél előbb végkép megszüntessenek.

5. Óhajtjuk a nemzeti bankot.

6. Óhajtjuk, hogy a katonaság esküdjék az alkotmányra, az idegen katonák küldessenek ki országunkból, katona polgártársaink pedig adassanak vissza hazánknak.

7. Óhajtjuk az esküdszéket egyenlőség és képviselőlet alapján.

8. Óhajtjuk, hogy a politikai státusfogyók szabadon bocsáttassanak.

9. Óhajtjuk, hogy a papi javak nemzeti javakká fordíttassanak, ezek jövedelméből a kisebb clérus sorsa javíttassék, a népnevelés előmozdítottassék s egyéb közhasznú intézetek létesíttessenek.

10. Óhajtjuk, hogy a tanítói szabadság alkotmányos szellemben megállapíttassék.

11. Óhajtjuk, hogy Erdély hazánkkal egyesüljön.

12. Végre óhajtjuk, hogy a lotteriák eltöröltessenek, mint ugyanannyi mételeyi szerény életreménynek s munkaszeretnek.

Ezek azon óhajtások, melyek teljesüléséért velünk együtt sok millió polgártárs a bizodalom és tisztelet legforróbb érzelmeivel járul a haza és a közboldogság szeretetétől lángoló ország Rendeihez. Fogadják polgártársaik bizalmas hajlamait magasztos részvételökkel! Óhajtásaink létesítésével oly nap fog Hunnia egén támadni, melynek ragyogása Kárpátoktól le az Adriáig átjárja a szíveket, melynek éltető melegétől kivirágzik közszabadságunk nemzeti nagy fája, s a gyümölcsből, mely e fáról hull, égbe emelő kéjt szí minden magyar. Mely fának minden ágán édes gyönyörre olvasztva zeng a magyar nép dicsőségének elnémíthatatlan csattogánya.

És valamint polgártársaink szívében, úgy Magyarország történetkönyvében örök betűkkel lesz vésve nevük, emlékük, áldásuk és dicsőségük.

Ezek után magunkat s óhajtásainkat hatályos pártfogásukba legmelegebb tisztelettel ajánljuk.

Magyarország egybegyült Rendeinek

Nagy-Kanizsán, március 20. 1848.

leghívebb s legkisebb szolgálói
Nagy-Kanizsa város népe nevében:

Albanich Flórián, v.bíró.

Babochay János, népszószóló.

Tóth Lajos, főjegyző.

Barbarits Lajos: NAGYKANIZSA. Budapest, 1929. 46—48. p.

DEÁK FERENC

LEVÉL TARÁNYI JÓZSEFNEK

Részletek

Pesten, január 9-én, 1861.

Kedves Sógor! Úgy látszik, az emberi természetnek kiválólag tulajdona az, hogy szereti magát fényes álmokban ringatni. Megeresztí képzelődése tarka szárnyait, s minden kis körülményt, minden jelentéktelen eseményt ábrándjainak felfokozására használ fel. Ez magában igen szép, igen kellemes. Csak a kiábrándulás azután oly igen kellemetlen, sőt néha veszélyes ne volna. De különösen az élet komoly viszonyaiban, melyek gyakran száraz, higgadt számítástól függenek, nagy bajt, nagy kárt okozhat az ily ábrándozás.

Ti most miután mozgékonyabb, élénkebb napokat élünk, felizgatva reményekre, azon csekély jelentőségű körülménytől, hogy a császár engem és b. Eötvöst Bécsbe felrendelt, Isten tudja minő tarka ábrándokat szőttetek magatoknak, s azt gondoljátok, minden jól van, minden megvan, mit óhajtottunk.

Sajnálom, hogy kénytelen vagyok szép álmaitokat a rideg valóság hű képével eloszlatni; de politikában, kivált korosabb embereknek nem való az álmodozás, azoknak ébren kell lenni.

* * *

Sokan azt hiszik, megszűnt a tizenkét évi absolutismus, alkotmányosság lépett helyébe, most már jól fog menni minden. De barátom, az a tizenkét évi absolutismus megrontotta az állam organikus életének minden műszereit, elköltötte három vagy talán több következő generációnak jövedelmét, kizsarolta az életerőt, földhöz verte az ipart

és kereskedést. Most már az alkotmányosság sem képes az utó-fájdalmakat elhárítani, az elvesztett erőt visszateremteni. A súlyos betegség meg van törve, de az elerőtlenedett organismus képes lesz-e mindazon kóroanyagot, mi még hátra maradt, leküzdeni?

Kérdezed, mi vár tehát reánk? Azt a jó Isten tudja, ember még valószínűleg sem képes megjósolni. Könnyen, igen könnyen meglehet, hogy bomladozása, szétmállása Magyarországnak is, a birodalomnak is.

Azon honpolgár, ki e nehéz helyzetben e negatio terén túl is akar tekinteni s nem elégszik meg azzal, hogy egyik vagy másik törvényre hivatkozik, hanem tetteleg is meg akarná menteni a hazát, valóban kénytelen megvallani, hogy még önmagának sincsen határozott véleménye a „miként” iránt. És hogyan hasson az ember másokra, hogyan mutasson útra, mikor maga sem lát utat, mi e bajok tömkelegéből kivezessen?

Sok nehéz időt értem már, nehezet a hazára, nehezet az egyesek politikai állására. De még nem értem időt, melyben nyíltan, bátran s belső megnyugvással ne mertem volna szembenézni a bekövetkező eseményekkel, azon megnyugvással, hogy tudom, értem s érzem, mi az én polgári kötelességem minden egyes esetben, mint teljesíteni fogok, — az eredmény Isten kezében van. De most kábúl a fejem, elszorúl mellem, ha szembe nézek a lehetőségek azon chaosával, mi előttünk áll, s miből egy elhibázott lépés végveszélybe viszi a hazát. Engedni a kiegyenlítés kedvéért épen olyan kárhozatos lehet, mint szoros ragaszkodással törésre juttatni a dolgot.

Azt írod, az ország reám néz, tőlem vár. Szerencsétlenség az országra is, re-ám is, ha ez így van, mert a baj súlyosabb, semhogy én vagy más abból megmenthetné a hazát, és én magam is szívesen mennék azon ember után, ki erre némi valószínűséggel kecsegtető utat tudna mutatni.

De nem írok e tárgyról bővebben, mélyebben (bele) nem ereszkedem. Köteteket lehetne összeírni, s az egésznek vége mégis csak annak bizonygatása volna, hogy én nem tudok tanácsolni, segíteni. Ezekből

is, úgy hiszem, érteni fogod, ha nem az egész helyzet mibenlétét is, de legalább annyit, hogy vulkán fölött ábrándozunk s mulatjuk magunkat rózsa-álmok viruló képeivel.

* * *

Isten veled kedves sógor! már sokat firkáltam, kezem fáradt, fejem fáj. Levelemet ne mutogasd mindenkinek; aggodalmaimat sokan nem értenék, s minek elijeszteni azokat, kik örömebbé nézik a dolgot rózsaszínben. Barátomat szívesen üdvözöld nevemben, hű barátod.

SOMLYÓ ZOLTÁN

PRÓZA ÉS VERS

1882. június 22-én született Alsódomborun, a Muraközben, Zala vármegyének akkor Magyarországhoz tartozó részében. A NYUGAT első nemzedékének írója, Babits, Juhász Gyula, Kosztolányi kortársa. Iskoláit — többek között — Kanizsán járta. Dokumentummal igazolható, hogy az 1899—1900-as tanévet Nagykanizsán, az izraelita hitközség által fenntartott kereskedelmi iskola felső osztályában végezte. Barbarits Lajos írja NAGYKANIZSA című városmonográfiájában: Somlyó Zoltán „első verse 1899-ben (a ZALA című kanizsai újságban) a szerkesztői üzenetekben jelent meg elrettentő példaképpen, ekkor ugyanis Somlyó még kanizsai kereskedelmista volt”.

Makula bácsi

Apám egy nap felült velem a vonatra, és bevitt a városba.

A harmadosztályú fülkében egy nagy prédikációt tartott az életről és a tanulásról, de legfőként a gimnázium fontosságáról és a latin nyelv nagyszerűségéről. Azt hiszem, ez főleg abban leli a magyarázatát, hogy apám soha nem járt gimnáziumba, és soha nem kellett latint tanulnia, minek folytán fogalma se lehetett egyrészt a latin nyelv keserves nehézségeiről, másrészt azt se tudhatta, hogy minő keveset ér az, ha már tud az ember latinul.

A kisvárosban nyomban beiratott a gimnázium I/A osztályába, és miután egy vendéglőben megebédeltünk, délután koszt- és kvártélyhelyet mentünk keresni. Apám, egy régi ismerőse ajánlására, Friss ékszerészékhez adott. Megállapodott velük havi harminc forintokban, és félóra múlva már újra a vonaton ült...

Frissék fiatal házasok voltak. Üzletük a Fő utcán állt, lakásuk átellenében: a tulsó oldalon nagy mészáros- és hentesbolt. Fölötte ott hirdette a nagy tábla: Makula Vencel mészáros és hentes. Jobbról-balról egy-egy hosszúkás tábla, ezekre óriás sonkák, szalonnák és egyéb inycsiklandó holmik voltak pingálva szívbe markoló élethűséggel.

Adjátok vissza...

Adjátok vissza első indulásom
a faluból a nagy gőzmasinán!
Mikor apám komor szemöldökével
végiglegyintett reszkető fián!

Adjátok vissza azt a drága képet,
a vonatablak rengő üvegén;
s az éjig szálló sok szent fogadalmat,
mit esküvéssel fogadtam meg én.

S a kis bársonynadrágot, azt is kérem,
adjátok vissza, apám vette még.
S a kis órát a vékony ezüstitlánccal;
s szemem kíváncsi, friss tekintetét!

S adjátok vissza nékem az anyámat,
mert enyém volt lelke bársonya.
Kanizsán fekszik összekulcsolt kézzel,
mely nem simítja arcom már soha.

Adjátok vissza első irka-firkám
s az ablakon beszálló szél szagát.
S a lámpafényt a tintafoltos irkán,
a nyári álmok édes angyalát.

A földet, melyben kivirul a bimbó,
s a sziklát, hol a forrás fölbugyog...
Vagy mutassátok meg nékem az ágyat,
melyen holttestem majd feküdni fog.

N. SZABÓ GYULA

SZOKÁSOK ÉS BABONÁK KISKANIZSÁN A SZÁZAD ELEJÉN

Kiskanizsa polgársága mosolyog a babonákon, de szereti a szokásokat. Sokan tagadták, hogy babonásak, de azért azok. Szent Györgynapkor a legtöbb házat betűzdelik nyírfagallyal és ördögűző tuskével. Újévkor pedig egyenesen veszedelmesnek tartják, ha asszony megy először a házba. Az újévi, húshagyói, húsvéti, karácsonyi szokások Kiskanizsán nem hervadtak el. Nagyjából olyanok, mint máshol. A legérdekesebb a cséplési szokás. Csépléskor jókedvűek; dalolnak és folyton tréfáldoznak. Este — cséplés után — nagy vacsora és tánc következik. Legtöbbször reggelig mulatnak. Regölni öreg emberek is szoktak. Lucaszéket is csinálnak, amiről a nagyszarvú boszorkányokat lesik, akik háttal állnak az oltárnak. Sokat beszélnek a garabonciásról, a ludvércről, a szellemekről, a boszorkányokról, a rontókról és a megtevőkről. Ismerik a tüzesembert, a sárkánykígyót.

Sokat beszélnek a Kránic testvérekről, akik apró, de igen erős szellemek. Igen veszedelmesek, mert minél többször földhöz vágják őket, annál erősebbek és nagyobbak. Beszélnek egy disznóról is, „aki” elfeküdt a határban. Örvendező emberek föltették a szekérre, de azon szempillantás alatt annyira megnőtt, hogy négy ló sem tudta a kocsit megmozdítani.

Megemlítem, hogy a fiatalság már mind mosolyog a babonákon, de a szokásokat szépnek és ezért megőrzendőeknek tartja, de azért az aratási szokásokat már mégis elfeledte.

Barbarits Lajos: NAGYKANIZSA. Budapest, 1929. 358. p.

LEVELEZŐLAP 1920-BÓL

NAGYKANIZSA NEVEZETESSÉGEI

Nagykanizsa a Dunántúlnak egyik leghatalmasabb vasúti gócpontja Zala vármegyében. Világhírű gabonapiacaival, állatvásárával, iparával, kereskedelmével, 31 400 lakosú város. Trianoni határváros, az állomáson díszsisakos rendőrrel. Széles, aszfaltozott út vezet be a városba és a legelső, ami szembetűnik balra a gondozott, díszes izraelita temető. Majd a ferencrendi barátok kertje következik, az új postapalota és csakhamar a 200 éves Korona-szállodához érünk. Vele szemben a díszes Városháza aranysas címerével, tele üzletekkel, míg tőle balra a hatalmas piactér található a nagyon szép hősök szobrával. A világháború előtt olyan gyarmatárú cégek voltak itt, melyeknek saját hajójuk volt az Adrián. A kávéház asztalai tele voltak olasz kereskedőkkel, akik Magyarországból vagon számra vitték a vágó marhát és a gabonát. Három hatalmas szövőgyára, selyemgyára is volt, valamint világhírű a kékfestő ipara, az ekéje és csizmái. Ma itt van az ország legolcsóbb piaca. [...] A Dunántúlnak ma is legjelentősebb forgalmi kereskedelmi gócpontja nagy gabona, bor és fakereskedéssel, 2 gépgyárral, vasúti műhely, kefe-, téglá-, nádszövő-, szalmahüvely-gyár, gőzmalom, sörfőző, szeszfinomító gyárral, a ferencrendiek hatalmas kolostorával, piarista főgimnáziummal, itt járt Deák Ferenc és Virág Benedek, piarista konviktussal, több középiskolával, hatalmas Horthy kórházzal. A Szent Háromság-szobor mögötti parkban állott a régi piarista gimnázium.

Hazánk egykor tejjel-mézzel folyó kánaán volt. Rajtunk múlik, mert a föld még meg van, hogy ismét fényes, boldog napokat lásson!

FEJTŐ FERENC

SZELÍD, LANKÁS TÁJ

Én Magyarország egyik délnyugati kisvárosában születtem, nem messze a Balatontól, egészen közel a horvát határhoz, Nagykanizsán, apám szülővárosában. Anyám viszont Zágrábban jött a világra, annak a Horvátországnak a fővárosában, amely a második századtól kezdve egészen 1918-ig Magyarország része volt, és amely többé-kevésbé magyar uralom alatt áll. [...] Nagykanizsa levegője — a várost különben általában Kanizsának mondták, pedig a közelében volt egy Kiskanizsa is — tehát meglehetősen egészségtelen volt. A közeli, még ki nem száradt mocsarakból gőzök párológtak. A legendák szerint Marcus Aurelius pannóniai látogatásakor itt kapta meg a maláriát, amely aztán végzett vele. Egy szó, mint száz: gyermekkoromban Zágrábban boldog voltam, Nagykanizsán duzzogtam. A kamaszodás kellett hozzá, az első szerelmek, a tanulás örömei, a környék természeti szépségeinek felfedezése, hogy megbékéljek vele, és ráeszméljek, hogy mitől lesz egy város várossá és történelmi jelentőségűvé. [...]

A viharos 1919-es esztendő őszén kezdtem meg gimnáziumi tanulmányaimat a piaristáknál. [...] Barátokban sose szenvedtem hiányt. Osztálytársaim közül kerültek ki, többükkel már az elemi iskolába is együtt jártam. A labdarúgás, a tenisz és a lányok kedvelése hozott össze bennünket, meg a bandába verődés romantikája, s ez a bandába verődés sodort aztán verekedésekbe a más bandákba tömörültekkel.

Kevés megmaradt papírom közül a kezembe akadt egy 1922-ben kelt „kiáltvány”: tizenhárom esztedős koromban szerkesztettem a nagykanizsai gimnáziumban. Életem első titkos, földalatti szervezetéé volt e manifesztum, az „Amicitia et juvenus” nevű egyesületé, melynek társelnökévé neveztek ki egy pajtásommal, egy Triesztből repatriált, hazatelepült bíró fiával együtt. A társaság célja a „szegények meg-

segítése” volt, „még a rossz tanulóké is”, meg az egyik osztálytársunknak, a helybéli vasgyáros fiának, Weiser Miklósnak a kiközösítése: a kövérségét vettük tőle zokon. A szervezet tagjai eskü alatt kötelezettséget vállaltak arra, hogy nem ragadtatják magukat erőszakos cselekedetekre, még az ellenséggel szemben sem, és hogy mindenben engedelmeskednek a két társelnöknek. A szervezet csupán három-négy hónapig élt, Weisert ugyanis rövidesen barátságunkba fogadtuk, lehet, hogy azért, mert lefogyott.

Eme játszadozásoknak egyszerre csak vége szakadt, mert egy szép napon barátságot kötöttem Horváth Karcival. [...]

Karcival sokat sétáltunk a város környékén. Később Toscana emlékeztetett engem erre a szelíd, lankás tájra, a derűs szőlőivel, a ligeteivel, gyors vizű fürge patakjaival, sűrű erdőivel, tisztásaival. Karsi minden fa és minden madár nevét ismerte. Neki köszönhetem, hogy nem lett belőlem amolyan csak-városi ember.

Fejtő Ferenc: BUDAPESTTŐL PÁRIZSIG. Fordította Balabán Péter. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1990. — Részletek.

BOGYAI TAMÁS

VALLOMÁS

A kanizsai piarista gimnáziumban érettségiztem, és utána pályáztam — mint ahogy a bátyám is — az Eötvös Kollégiumba. Ez a két intézmény volt, ami máig meghatározta szellemi beállítottságomat. Olyan osztályfőnökünk volt, aki arra tudott rávenni, hogy magunk alkossunk véleményt a dolgokról. Osztályunkból jelenleg már nagyon kevesen élnek. Fejtő Ferenc például, aki Párizsban él, végig osztálytársam volt. A kapcsolatot most is tartjuk. A tanulók mind társadalmi, mind vallási részről különböző helyekről jöttek. Például az osztály harmadrésze zsidó volt. A kanizsai zsidóság kimondottan értelmiségi, és rendkívül magasan kulturált. Nagykanizsának ami kultúrája volt — jó koncertek meg ilyenek — , azt ők hozták oda, és ebből az egész városnak haszna volt. Bizonyos nyitottsággal nőttünk föl. A piarista tanárok soha senkit nem akartak például „megtéríteni”. De katolikus voltunkban meg tudtak erősíteni minket anélkül, hogy valamiféle ellentét is lett volna a nem katolikus osztálytársakkal.

BOGYAI TAMÁS PÁLYAKÉPE. Müncheni beszélgetés Györffy Lászlóval. (1993) — Új Horizont, 1996. 2. sz. 27. p.

ORMOS MÁRIA

JANKAPUSZTA

Eredetileg Perčec Sopron környékén akart tanyát bérelni, majd arról volt szó, hogy a tábort valahol a bakonyi hegyekben szervezik meg; végül azonban egy, a jugoszláv határ közvetlen közelében fekvő kisebb bérletnél kötöttek ki. Tattay jelentése szerint ez csupán a véletlenen múlt, mivel hirtelenében ott találtak kibérelhető és kellően szeparálható területet. A birtok neve Jankapuszta volt, tulajdonosa Szájbély Gyula, s a bérlemény 242 katasztrális holdat foglalt magában. A bérleti szerződést Perčec mint magyar állampolgár, Horvát Emil néven írta alá.

Jankapusztán már 1931 végén megjelentek az első „telepesek”, maga a tábor azonban tulajdonképpen 1932 folyamán töltődött fel. Legnagyobb létszáma a magyar titkos iratok és a jugoszláv értesülések szerint mintegy 50 fő volt. A környék lakói meg se közelíthették a tábort, a belépést táblák tilalmazták. Formailag a Határmenti Utazási Ellenőrző Kirendeltség gyakorolt ellenőrzést a tábor felett, de a helyi csendőrség is küldött oda alkalmilag járőröket. Az Ellenőrző Kirendeltség parancsnoka, Juhász Mihály százados szoros kapcsolatot tartott az usztasa-vezetőkkel, és segédkezett ellátásukban.

Hasonló jó viszonyt épített ki Perčec a Nagykanizsai Népbank vezetőivel, akik azután több más bérlethez is hozzájuttatták az usztasákat: így Nagykanizsán a Horthy Miklós út 23. számú ház és a Bába-major bérletéhez. Fontos szolgáltatásokat tettek az usztasáknak a Schlosser család tagjai, akik mint kereskedők, illetve fuvarozók a tábor szállítói voltak.

Jankapuszta mintegy két éve állt fenn és működött, amikor egy szemtanú nagyjából hitelt érdemlő módon leleplezte a tábor létét, és a benne uralkodó viszonyokat. Perčec elkövette azt a hibát, hogy

szeretőjét, akit hol titkárnőjeként, hol unokatestvéreként szerepeltetett, tanújává tette tevékenységének. A hölgy, Jelka Pogorelec, egy idő múlva átpártolt az „ellenséghez”, és értesüléseit kiszolgáltatta a jugoszláv titkosszolgálatnak. Jelka pálfordulásáról a tájékoztatását tartalmazó brosúra és Miličević könyve elmondja, hogy a fiatal és rendkívül csinos lányt „megrendítették” azok a körülmények, amelyeket Perčec környezetében tapasztalt, s főként az a felismerés, hogy bűnözők és kémek hálójába került. „Megrázkódtatta” az is, hogy rájött Perčec csalásaira, végül pedig „teljes lelki összeomlást” idézett elő nála egy jankapusztai „idealista” usztasa, Josip Žarko öngyilkossága, akit Jelka őszinte szimpátiával övezett. Žarko állítólag szintén egy lelki válság áldozata lett, amennyiben véletlenül, de legalábbis gyanútlanul keveredett az usztasák közé, s miután felismerte e banda valódi jellegét, már sem szabadulni, sem a helyzettel megbékélni nem tudott. Megjegyezzük, hogy Žarko tragédiája a jól értesült Tattay előadásában másként hangzik. Szerinte Žarko két ízben sikkasztott a rábízott pénzből, s amikor a dolog kiderült, a felelősségre vonástól félve leitta magát, és részegen a fejébe lőtt. Žarko egyébként már belgiumi tartózkodása idején csatlakozott az usztasákhoz, és merényletet kísérelt meg az ottani jugoszláv követ ellen.

Mindenesetre a „lelkileg összeroppant” Jelka „kimenőt” kért, és hogy kipihenje a megrázkódtatásokat, Bécsben élő nővéréhez utazott. Maria Pogorelec ebben az időben Perčević titkárnője volt, s ugyanakkor dolgozott a jugoszláv titkosszolgálatnak is. Jelka így került összeköttetésbe Miličevićsel, és tollba mondta neki tapasztalatait. Miličević kérésére azonban ekkor még visszatért Budapestre, s csak 1933 őszén, valószínűleg szeptember végén hagyta el végleg Magyarországot.

Jankapusztán terror uralkodott. Az usztasa-közlegények a nap egyik felében dolgoztak, a másikban katonai kiképzést kaptak. Soraikban nagy volt az elégedetlenség, több szökés, lázadás stb. fordult elő.

Talán a legfontosabb név, amely a Pogorelec-brosúrában szerepel, Metzger József, aki akkoriban Nagykanizsán élt, kezdettől fogva a

legszorosabb viszonyban állt a táborral, és annak egy időben — 1933 tavaszától 1934 tavaszáig, a tábor felosztatásáig — kiképző tisztje volt.

A Tattay-féle jelentés a legkomolyabb — s eddig nem ismert — bizonyíték arra, hogy a jugoszláv kormány feltételezésének megfelelően Jankapusztán — eltérően az előzetes tervtől — terrorista kiképzés folyt.

Ormos Mária: MERÉNYLET MARSEILLE-BEN. Kossuth Könyvkiadó, 1968. 82—88. p.

FEJTŐ FERENC

EGY SZÓKE FIÚ

Nemsokára még valaki csatlakozott hozzánk a hegyet-völgyet bebarangoló hosszú sétákon. Észrevettük, hogy bárhol vagyunk, akár a városban, akár a parkban vagy a környékén — mindenhová árnyék-ként követ minket egy fiú. Ha mi megállunk, ő is megáll, ha megindulunk, megindul ő is. Hosszú szóke haja a vállára omlott, bő, fekete köpenye lobogott a szélben. Kíváncsivá tett a viselkedése; egy szép napon megszólítottam, és kerek-perec megkérdeztem, hogy mit akar tőlünk. Zavartan, pironkodva bevallotta, hogy rokonszenvesnek talál bennünket, és szeretné, ha társnak fogadnánk sétáinkhoz és beszélgetéseinkhez. Háztartásbeli édesanyja nevelte Seeman Bandit (később Eöszére magyarosította a nevét), több fivére és nővére volt, nagy szegénységben éltek. Bandi lázadozott a világ igazságtalansága ellen, de az erőszakot elítélte. Istenhívó keresztény volt, de az egyházat elutasította. Tolsztojra és Gandhira esküdött, Karcsi meg én ezzel szemben — némileg ellentmondásosan — a Bibliáért és Zarathustráért lelkesedtünk. Seeman haragját mindamellettt jogosnak ítéltük. Amikor az egyetemi tanulmányok kedvéért odahagytam Kanizsát, szem elől vesztettem Bandit. Majdnem negyven esztendővel később találkoztam vele New Yorkban, ahol szobrászműhelye volt.

Mint Eöszé elmondta, elvégezte Budapesten a Képzőművészeti Főiskolát. A posztimpresszionista iskola által irányított művészeti életben azonban nem érezte jól magát, és 1946-ban elhagyta Magyarországot, előbb Olaszországban élt és dolgozott, majd Braziliába került, ahol az igazi nyomorúság látványa megerősítette meggyőződésében, hogy sikra kell szállnia a szegények, a megalázottak mellett. 1959-ben New Yorkban telepedett le, de két évre megszakította USA-beli tartózkodását, s Peruban dolgozott és tanított. 1970-től kezdve többször

ellátogatott Magyarországra, ahol katolikus körökben szívesen fogadták. Egy szép szobrot adományozott Nagykanizsa városának.

Eősze András megmaradt lázadónak, szidta az anyagiás társadalmat, szidta a papokat, szidta az elfajzott művészetet. Szerinte az elfajzás, a hanyatlás a reneszánszsal kezdődött. A művészet vagy szent, vagy nem létezik, mondta. Eősze sallangmentes művei megindítók, éppen mert alázatosan jámborak, vallásosak.

Fejtő Ferenc: BUDAPESTTŐL PÁRIZSIG. Fordította Balabán Péter. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1986. 68—69. p.

ŐSZE ANDRÁS

AJÁNDÉKOZÁSI SZERZŐDÉS

melynek értelmében Ősze András szobrászművész (szül.: 1909. január 14-én Nagykanizsán, anyja neve: Göttinger Amália), kettős (magyar és észak-amerikai) állampolgárságú (útlevélszáma: C 1331 774 USA), New-York-i (652 W. 163 rd St.-Apt. 37., New York 10 032) lakos szülővárosa, Nagykanizsa múzeumának, a Thury György Múzeumnak ajándékozza a kétoldalas mellékletben felsorolt, K. 77.29—K. 77.51 leltári számú plasztikai műveket, valamint a K. 77.52—K. 77.87 leltári számú grafikai műveket.

A művész a mellékletben tételesen felsorolt művekkel kapcsolatos mindennemű alkotói és egyéb jogáról visszavonhatatlanul lemond a múzeum javára, s engedélyezi, hogy műveit a múzeum kiállításokon bemutassa, publikáltathassa stb.

A múzeum kötelezi magát arra, hogy az ajándékozott műveket kiállításokra bármikor a művész rendelkezésére bocsátja, ám a szállítással kapcsolatos anyagi terheket nem vállalhatja magára. A múzeumi törvény értelmében kötelezi magát az alkotások gondos, szakszerű megőrzésére.

Az ajándékozással kapcsolatos esetleges bármilyen jogvita elsőfokú elbírálására a felek a nagykanizsai járásbíróság illetékességét ismerik el.

Fenti ajándékozási szerződést a felek felolvasás után — mint akaratukkal mindenben megegyezőt — az alábbi megjelölt tanúk jelenlétében egyetértőleg aláírták.

Nagykanizsa, 1977. szeptember 30.

Dr. Kerecsenyi Edit
igazgató

Ősze András
szobrászművész

Előttünk, mint tanúk előtt:

Dr. Paizs Ferencné

Anek Teréz

TÜSKÉS TIBOR

ELSŐ TANÍTÓM

A népiskola négy osztályát a nagykanizsai Vécsey Zsigmond utcai állami elemi iskolában jártam. Egy Balaton parti vasúti őrházból azért költöztünk a városba, hogy szüleim iskolába irathassanak. Kanizsán az állomás mellett, a kétemeletes vasutas bérházak, a „nagyházak” egyikében laktunk. Reggelente bátyám a távolabb eső gimnáziumba már hét órakor elindult, én valamivel később kerekedtem föl, s csatoltam hátamra a bőrtáskát. A házmester, Horváth néni, a „banya” lakása, a falépcsős, vizeletszagú aluljáró, a sóház, a sarkon egy cipész — ezek voltak iskolába vonulásom állomásai. Délben mindig a Csengery utca másik oldalán jöttem haza. Akkor a Pörzse pék kenyérillatú boltja és egy kádármester hosszú deszkakerítése mellett jöttem el.

Iskolánk új, egyemeletes, vörös színű, badacsonyi bazaltkőből rakott épület volt. Az építés évét — 1930 — az épület külső falán fekete fémbetűk hirdették. Büszke voltam rá, hogy az iskolát akkor emelték, amikor születtem. Az épületben lakott az igazgató és a házmester, az altiszt — akkor úgy mondták: az iskolaszolga. A földszinten két osztálytermet egymásba lehetett nyitni. Itt rendezték meg a Mikulás napi ünnepséget meg a lepényevéssel összekötött farsangi álarcosbált. Egy alkalommal egy pesti bábjátékos tartott itt előadást.

Első tanítóm Perlaki Istvánnak hívták. Ő tanított meg írni, olvasni és számolni. Szerettem, s úgy emlékezem, ő is szeretett engem. Ha végigsétált a padokban ülő félszáz gyerek között, megállt mellettem, megsímogatta a fejemet. Tanító bácsinak szólítottuk, és dohányszaga volt az ujjainak.

A második osztályban húsvétkor még ő állította ki az évközi értesítőt („magaviselete, szorgalma, előmenetele: dicséretes, dicséretes, kitűnő”). Németes, gót, fölfelé kanyarított „r” betűket írt, s neve alá öblös hurkot rajzolt. Az év végi bizonyítvány már nem az ő kezevonását őrzi. Tanító

bácsink húsvét és a bizonyítványosztás között, május elején hirtelen meghalt. A kanizsai népiskolák három igazgatósági körzetének minden évben nyomtatott közös értesítője jelent meg. Itt olvasom: harmincegy évet szolgált a tanítói pályán. Ha jól számolom, ötvennyolc—ötvenkilenc éves lehetett, amikor meghalt. Egy-két éve lehetett a nyugdíjig. Bennünket talán még mind a négy évben tanított volna. „Benne értékes, a gyermekeket, felebarátot és a természetet szerető tanítót veszítettünk — írta róla az értesítő. — A szív embere volt. A tanítóság, tanítványai, jó barátai és tisztelői mély megilletődéssel kísérték utolsó útjára, és búcsút vettek a sírnál szerető kartársuktól, jó tanító bácsitól és baráttól.”

Neki köszönhetem életem első nyilvános szereplését.

Tanítványai nevében a sírnál én búcsúztattam. Ma már senkit sem kérdezhetek meg, hogy kinek a gondolata volt ez a kiválasztás. Apám már nem él. Minden bizonnyal ő írta a beszéd szövegét, nekem csak megtanulni és elmondani kellett. Apámnak az előző években még elbeszélései jelentek meg a vasutasok országos szakszervezeti lapjában. De amikor Kanizsára költöztünk, többé nem írt. Talán ez a temetési búcsúztató volt az ő utolsó „szépírói” kísérlete. Számomra pedig az első közszereplés.

Álltam a frissen ásott sír szájánál, cipőmbe göröngy szorult, törte a lábamat, a májusi napfényben méhek döngtek a tarka temetői virágok fölött, meleg volt, izzadtam, küszködtem a sírással, s amikor rám került a sor, elmondtam a betanult szöveget.

Amikor néhány éve kezembe került a kanizsai újság, a Zalai Közlöny egyik 1937. évi májusi száma, megtaláltam a temetésről szóló tudósításban: „Perlaki Istvánt a tanulóifjúság nevében T. T. II. oszt. tanuló búcsúztatta.”

Ez volt az első alkalom, amikor nevemet az újságban kinyomtatták.

Az egyetemen irodalomtörténetet hallgattam, professzoraim megismertettek a magyar irodalom kezdeteivel, a legelső szövegelemlékekkel, majd huszonhat éves koromtól írásaim jelentek meg. Néha eszembe jut a párhuzam. Ahogy a magyar irodalom egy temetési

szöveggel, az 1200 körüli időből származó Halotti Beszéddel és Könyörgéssel kezdődik, az én közszolgálati és írói pályám kezdetén is egy halotti búcsúztató elmondása áll.

Tüskés Tibor: IDŐROSTA. Pannónia Könyvek, 1994. 9—10. p.

BERTHA BULCSU

A KONFLIS

Kisgyermek koromban bizonyára sok időt töltöttem Nagykanizsán, de a várost négy éves koromban fedeztem fel. Egyik hajnalban váratlanul felébredtem, s a félhomályban, amit fokozatosan a reggeli világosság váltott fel, megérintettek a város zajai. Morgott, szuszogott a város, fekete hanglepedők szakadtak el a földtől, s hasonlatosan a nagy madarakhoz, titokzatos szárnyuhogással, meg-megbillenve emelkedtek a város fölé. Majd lópaták csattogtak a kövezeten, az első konflisok elindultak a vasútállomás felé. Az ügető lovak patahangja a klap... klip... klap..., majd újra a klip... klip... klap... elbűvölt. Mi lehet ez? Aztán egyre több konflis lepte el az utcát, és a paták klafogásának a hangja zűrzavarossá vált. Csakhamar szekerek zörgése, tengelyek nyikorgása, kocsisok káromkodása vegyült a hajnali hangok közé. A távolból néha autódudálás hallatszott. Elámultam. Hol vagyok?

Amikor kivilágosodott, és megpillantottam a kiterjesztett szárnyú hatalmas sast a szekrény tetején, ami üvegszemével addig figyelt esténként, míg el nem aludtam, megnyugodtam. Otthon vagyok, Joákim nagypapa és Schlégl nagymama oltalma alatt.

Felfedeztem a házat. A keményfából készített hatalmas kapun belépve, tágas kapualjba jutottunk, ahol egy mai teherautó is kényelmesen elférne. Téglával lerakott, kopottas út vezetett az udvarra, a nem túl nagy kertig. A téglás út és a szomszéd deszkakerítés között hosszú virágágyás díszlett. A ház hosszúkás volt, mint a makaróni. Az utcai frontra két szoba ablakai nyíltak, egy nagyobb előszoba után a konyha és a kamra következett, s mögöttük is volt még két szoba. Virágok, vastaghúsú zöld növények mindenütt. Csakhamar tapasztaltam, hogy a konflisok nem a mi utcánkban mentek, hanem lejjebb, a sárga keramittal borított alsó utcán. A keramitkockákon szinte zenélve csattantak a lópaták. A két

utca között csak egy zöld, bokrokkal beültetett részü húzódott. Lépcsőn lehetett leereszkedni az alsó útra. Joákim nagypapa egyik vasárnap beültetett egy konflisba, és körbe kocsikáztatott a városon. Tanár lévén, nagy gonddal elmagyarázta, hogy a tekintélyes épületek mire szolgálnak. Egyikben tudást mértek, a másikban igazságot. Tele volt a korzó. Napernyős furcsa nők lebegtek tova elegáns urak, fekete kalapos kereskedők és katonatisztek karján. Zsibongott, élt a város. Később, amikor a téli tüzelőfát megvette, a piacra is magával vitt. Hosszan alkudozott, aztán három kocsi hasábfával hazaindultunk. A búzapiacot csak évekkal később láttam, de szépen belesímult az első város-élménybe. A tejet, tejfölt, túrót és tojást házhoz hozták a szorgalmas sáska asszonyok. Miért nevezték őket sáskának, ma sem tudom. Voltak közöttük magyarok, félmagyarok és délszláv származásúak is. Még kísértett a monarchia, amikor könnyedén át lehetett lépni Horvátországba, Szlovéniába, de Bécs városa is nyitva állt a lakosság előtt.

A várost hosszú ideig Nagykanizsa, a hajdani megyeszékhely jelentette a számomra. Először a város hajnali hangjai, halk zihálása, a kedves konflislovak patájának neszei érintettek meg, miközben a félhomályból kibontakozó sast néztem, amit nagyapám lőtt legénykorában. Négy éves lényemre rázúdult az egész város. Azóta, hajnali órában ébredtem már Bécsben, Párizsban, Moszkvában, Berlinben, Stockholmban, Helsinkiben, Varsóban és Delhiben. De ma is Nagykanizsa hangjait őrzöm legbelső magamban. Másként, más hangokkal ébred Párizs és Alma Ata. A hangokban, a résnyire nyitott ablakon át beáramló levegőben, illatokban és szagokban érzékelhető az egész város, az emberi lét minősége. Nagykanizsán még lehetett élni. Nagyapám tanítás után megebédezett, újságot olvasva cigarettázgatott, s estefelé odaszólt nagyanyámnak: „Átmegyek a Körbe...” — Járhatott volna az úri kaszinóba is, de ő az Iparos Körbe járt kártyázni, beszélgetni, mivel ipariskolai tanár volt. Ilyen volt a mentalitása. Áradt belőle a nyugalom. Mindig elegánsan járt, mellényes öltönyben, fehér ingben, szépen megkötött nyakkendővel lépett ki házának kapuján, és sietség nélkül

sétált végig a város utcáin. Polgár volt, s ezt a rangját a háború után is sokáig megőrizte. Szűkösen éltünk, a reggelihez csipkebogyóteát ittunk, de olyan nem fordult elő, hogy Cseh Joákim nyakkendő nélkül leült volna az asztalhoz.

SZOLIVA JÁNOS

GYERMEKKOROM NAGYVÁROSA

Álmaimban újra kisdíák vagyok,
vonatra szállok, megérkezem.
Révedezve gyalogolok utcáidon,
a gimnázium előtt keresztet vetek.
A portán Laci bácsi, a pedellus fogad,
mosolyog: „Ugye késett a vonat?” —
továbbenged, nem pirongat.
Latin órán éppen Horek feleltet,
Perjés mondja a memoritert.
Vegele tanár úr évődik velünk:
„Sok zabot, kevés kenyeret!”
Mennyi élmény, mennyi izgalom,
sok legenda történelem helyett.

Gyermekkorom nagyvárosa, Kanizsa!
Ki emlékszik már a nevető Lacira?
Minden utcasarkon hadirokkant állt,
a templom előtt vak Jancsi muzsikált.
Csereberéltünk az Erzsébet téren,
barna bucit árultak a pékek.

ALBERT GÁBOR

1944

Az állomás épülete előtt rézbiletás tábori csendőrök ólálkodtak. A táborparancsnokságon kapott végzést mutatta oda nekik. A pénztárfülkét zárva találta, a menetrend szerinti vonatok már négy napja nem közlekedtek. Tanácstalanul lődörgött fel-alá, míg végre az egyik vasutas elárulta, hogy dél felé jeleztek egy katonai vonatot, de arra civilek nem szállhattak fel.

Behúzódott a fűtetlen váróterembe, jó közel az egyik ablakhoz, ahonnan szemmel tarthatta az egész pályaudvart. A síneken két szerelvény is vesztegelt. A menekülők ellepték a peront, a vágányok közt nyilaskeresztes suhancok grasszáltak, átkutatták a kocsikat, mint-ha keresnének valakit. Az emberek egykedvűen ültek a batyujuk mellett, vagy idegesen szaladgáltak a tehetetlen vasutasok nyomában, pénzt kínáltak vagy fenyegetőztek, és bárgyú arccal hallgattak el, ha egy-egy nyilaskarszalagos a közelükbe somfordált. A vöröskeresztes kocsikból bebugyolált fejű, fáradt szemű katonák nézték a forgatagot, néha egy-egy ápolónő is megjelent, fehér vödörben vizet cipelt a kocsiba. Újabb és újabb szerelvények gördültek be, s ilyenkor a batyuk felemelkedtek, megrohanták a vonatot, hogy aztán a katonaság és a karszalagosok kiáltozására újra visszatelepedjenek a peronra. Néhánynak azért mindig sikerült felkapaszkodni.

Mindezt a váróteremből figyelte. Most igazán jól jött a szakáll. Ez mintha még a gondolatait is elrejtette volna. Mióta az internáló táborba került, nem borotválkozott. Elsősorban kényelemből. Váratlanul érte őket az elbocsátás. Néhányat ugyan pár napja már elvittek, állítólag Németországba, de hogy így minden magyarázat nélkül szélnek eresztenek egy transzportot, senki sem értette, senki sem kutatta az okát, mindenki igyekezett minél előbb minél messzebbre kerülni. A

megyei emberek közösen szereztek egy fuvarost, az Sopronig elviszi őket. Neki azonban haza kell jutnia, az övéi biztosan otthon maradtak.

A pályaudvaron egyszerre mozgolódás támadt. A peronon megsokszorozódtak a nyilas karszalagok, csendőrök, katonák futkostak felé, és mindenkit kihajtottak a sínek közül. De még a peront is lezárták.

A szomszédos padon nagyot nyújtózkodott egy durva posztózekés férfi — eddig észre sem vette —, megigazította koszlott kucsmáját, a pad alól előhalászta zsákból összekötözött, maga gyártotta hátizsákját, és halkán odaszólt neki.

— Ha maga is Lőrincnek tart, akkor igyekeznünk kell.

Nem magyarázkodott többet, szedelőzködött, és hátra sem pillantva megindult az ajtó felé. A nyomába szegődött. A rézbiletás tábori csendőrök nem szóltak semmit, alaposan végigmérték, de engedték őket tovább. Vagy negyedórát gyalogolhattak az állomás rakodói, a raktárak mögött, a cementből épített emeletes disznóólakon túl. Mindenütt katonák álltak, nem nagyon feszítettek, de azért mégiscsak ott álltak, és fújták maguk elé a füstöt. Jó messzire jártak már, itt-ott feltűnedeztek az állomás végét jelző akácfabokrok, mikor végre megszólalt a férfi.

— Minden vágánynál hajoljon le, mintha igazítana valamit.

Erősen meghajolva futottak az állomás felé. A rakodókkal szemben lehasáltak az árokba. Nem messze tőlük már feküdt három batyus ember. Nem köszöntek egymásnak, mintha nem is lettek volna ott.

Az állomás peronján csak egyenruhások álldogáltak, kisebb csoportban néhány nyilasfiú. Még itt is hallani lehetett a jelzőharangokat, és a kanyarban hamarosan feltűnt a mozdony.

— Épp jókor értünk — dűnnyögte magában a posztózekés.

Tizenöt kocsiból állhatott az egész. Mindenféle nemzetiségű akadt köztük, egyszerre tanúskodva a német győzelmekről és a rablószervedélyről. Személy- és tehervagonok vegyesen. Ahogy megállt a szerelvény, német katonák ugráltak le róla, a parancsnokok kiáltoztak, amiből csak annyit lehetett kivenni, hogy hamarosan indulnak tovább.

Mindketten a töltés oldalához lapultak, és csak mikor már elcsendesedett a vonat környéke, akkor emelte fel a férfi újra a fejét. A kerekek között óvatosan kilesett az állomás épületére. Alaposan szemügyre vette a kocsikat (arra gondolt, hogy bizonyára vasutas lehet „civilben”), megigazította batyuját, kicsit beljebb nyomta fejébe a kucsmát, és intett neki, hogy kövesse. Lenn maradtak a töltés aljában, elhagytak néhány zárt kocsit (az ablakuk be volt deszkázva, itt-ott még lövés nyoma is akadt rajtuk), majd amikor egy vonalba kerültek egy fékezőfülkés szénszállító kocsival, a kucsmás figyelmesen körülnézett, és mintha ez lenne a legtermészetesebb, komótosan felcammogott a töltésen, és fellépett a fékezőfülke lépcsőjére („ha valakinek nem tetszik, majd szól”). Kicsit még időzött, hátha kiabálnak valahonnan, aztán leeresztette a hátáról zsákját, és úgy-ahogy kényelmesen elhelyezkedett. Cigarettaért kotorászott a zsebében, de a zekés megfogta a kezét. Újra vezényszavak hallatszottak, lépések, dobogás, a sínek mellett a töltés felé szaladt a három másik batyus, a németek fenyegetően kiabáltak utánuk (mindketten visszafojtották lélegzetüket, nem néztek egymásra), aztán öszecsörrentek az ütközők, és lassan megindult a szerelvény.

Albert Gábor: *ALBÉRLETI SZOBÁK*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1966. 5—9. p.

MOHAI V. LAJOS

A BETEMETETT BOMBATÖLCSÉR

Azt képzelem, akkor könnyű tavaszelő volt.

A bolgárok maguk előtt tolták a németeket, a város határába ért a front.

A légteret amerikai bombázók lepték el.

A Sétakert mellett a mélyvasútban szétroncsolt testű katonák.

A szőnyegbombázás kilyukasztotta a földet. Madártávlatból alvadtvérfoltok.

Anyád lehántolt diófakéregből készített babával játszik; a durva játékszer egyik karja hiányzik, a furat körül a barna karika égésnyom is lehetne. Most megérint valami maró érzés — csodálkozástól és szégyenkezéstől vegyes —, hogy az a lány tizenhetedik évében még babázott. Ettől a naptól négy évre születik meg a bátyád, tizenegy évre te. Nagypád alkonytájt belopózik a városba és a Sikátor utcából tejet hoz, zománcos kék kannában. Mindig teli kannával, mindig a friss fejésből.

Ha óvatlan vagy, olyan érzés költözik beléd, mint háborús filmek alatt.

A betemetett bombatölcsér akkor jutott eszembe, amikor egyik kora őszi este a kert felől furcsa neszre lettem figyelmes.

Egyetemre jártam már; szorgalmi időszakban ritkán lehettem odahaza, pedig vágyakoztam a vidéki ház után, mint közülünk mindenki, aki tudta, hogy élete a nagyváros falai közé préselődik mindörökre.

Az ablakhoz léptem és vártam, hogy szemem kirajzolja a sötétből a fák vonalait, a kerítés négyszögét. Amikor az ember *otthon van*, megpróbál apróságokba belekapaszkodni. Ezeknek sokáig megszokásból se tulajdonít jelentőséget; tudom, mert én sem voltam

másként vele. Ha úgy alakul az életem, hogy minden reggel a kerttel ébredek, a fákról legfeljebb akkor vennék tudomást, amikor az évszakok cserélődnek. Májusban az volt az érzésünk, hogy olvadó cukorhegy belsejében járunk, Karácsonykor meg mintha Krisztus töviskoronája szurkálta volna az égboltot. A mi fáink úgy forognak ott körbe-körbe, mint a ringlispil.

Ennyi szépség és szomorúság elegendő egy életen keresztül.

Amikor elkerültem hazulról, gondolatban gyakran kijártam a habos cseresznyefák alá: a szürkületbe belelobbannak az utcai lámpák, vascilinderük alól fényes hátú bogarak pattognak szanaszét, mint izzó platniról tűzgömböcskék. A lámpa kátrányoszlopa meghajol a fák előtt, egészen a kerítés kiszögelléséig elér. Egy vékony csíkot belevés a földbe, az olyan, mint az ezüstsál.

Ettől a képtől akkor se tudnék megválni, ha levágnák érte a karomat.

A bombatölcsért az amerikaiak hagyták maguk után a kertben. Olyan érzés költözik belém, mint a háborús filmek alatt. Elborzadok a képzelt halottak látványától.

A repülő ütötte lyuk: fölfelé fordított lámpaernyő.

Mohai V. Lajos: KANIZSAELESTE. — Részlet. — Új Forrás, 1998. 2. sz. 54—55. p.

KEMÉNYFI BÉLA

A SZÖKÉS

Megérkeztünk Nagykanizsára. A volt szolgabíróház épületébe vittek, egyenesen a pincébe.[...]

A szabadság utáni vágy erősen élt bennünk. Tudtuk, ha nem szökünk, akkor Szovjetúnióba visznek. Szovjetúniót csak az iskolai tanulmányaimból, az első és a második világháborút megjárt katonák elbeszéléseiből, valamint a filmhíradókból ismertem. Az éghajlati viszonyokról ezek alapján alkottam képet magamban. Mindig csak Szibériáról hallottam, a Za Polárněj Krajt (Sarkontúli terület) nem emlegették. Az is elég volt ahhoz, hogy tizenhat évesen felfogjam, sorsunk a törökök által janicsároknak elhurcolt gyermekekével lesz egyenlő, sohasem látjuk viszont hazánkat. Nem és nem akartuk, hogy elvigyenek! Mindenáron szabadulni akartunk. Nem beszéltünk, de egymás szeméből olvastunk.

Jancsi mellett feküdtem, így módunk volt a takaróként használt zakóink alá bújva, suttogva kidolgozni egy új szökési tervet. A részletes tervet később ismertettük a másik két magyarral is. Előre megmondtuk, nem kötelező részt venni benne.

A második szökési tervünket arra a megfigyelésünkre alapoztuk, hogy az utcai kiskapu állandóan tárványitva tátongott. Az udvari ör hol a verandán állt, hol az udvaron sétált. Tervünk sikerének kulcsa: az ör tartózkodási helye volt. Ha az ör a verandán áll, akkor a verandát megkerülve az utcára futunk, ott pedig a szélrózsa minden irányába. Ebben az esetben a veranda megvéd a lövésektől. Ha az ör sétál az udvaron, akkor nem szökhetünk, mert a fegyveres örrel szemben törhetünk ki. Ez volt tehát a tizenévesek egyszerűnek, elvileg kitűnőnek tűnő szökési terve.

Mire aprólékosan kidolgozott tervünkkel elkészültünk, már február közepén jártunk. A szökést 1946. február 16-án akartuk végrehajtani.

Ekkor én vittem a kübölt. Jancsi ment elől. Tervünk szerint Jancsi rajta jelszóval közli, ha az őr a verandán áll. Az őr az udvaron sétált, elmaradt a „rajta”, elmaradt a szökés. Még a WC-ben elhatároztuk, másnap ismét próbálkozunk.

Másnap, 17-én alig vártuk, hogy jöjjön a napos. Ferdeszemű kirgiz ébresztett és vezényelte a WC-re vonulást. Nevét később tudtam meg: Kumarovnak hívták.

— Davaj! — szólt álmosan, fekete haja a szemébe lógott. Német szolgálati pisztollyal kezében, a furáskát (sapkát) feje búbjára tolva nyitotta ki cellánk ajtaját.

Eltökélt szándékkal, izgalmunkat leplezve indultunk felfelé a lépcsőn. Elöl haladt Jancsi lépteit szaporázva, utána a két másik magyar, majd én. A sort a kübölt cipelő vlaszovkatona zárta. Gyorsan, szinte futva értünk fel. A veranda alá érve Jancsi nagyot kiáltott:

— Rajta!

Megiramodtunk. Az őr a verandán állt, nem látott bennünket. Pillanatok alatt az utcán voltunk. Jancsi és én balra, a másik két magyar jobbra futottunk. Reggel hét óra, az utcán egy lélek sem járt, csak pár nappal később tudtam meg, hogy vasárnap volt. Lélekszakadva rohantunk. Jancsi nyomában lihegtem. Lövések dördültek. Nem néztünk hátra. Az első keresztutcánál odakiáltottam Jancsinak:

— Fuss egyenesen, én jobbra!

Az őr utánam eredt. Engem választott. Cikcakkban futottam az utca közepén. A kapuk zárva voltak. Csak ott volt tárva-nyitva, ahol szovjetek laktak. Sehová sem mehettem be. Vagy kétszáz métert futhattam, amikor egyre sűrűbben füttyültek a golyók a fülem mellett. Tele lett az utca lövöldöző szovjet katonákkal. Félelmet nem éreztem. Fogalmam sem volt, honnan ez a nagy bátorság, honnan vettem az erőt a kitartó futáshoz. Hisz már három hónapja éheztem.

Egyszer csak ütést éreztem a jobb oldalamon, és rögtön karjaim széttárva hanyatt vágódtam. Behunyva szemmel vártam a véget. Fájdalmat akkor még nem éreztem, csak nem tudtam megmozdulni. Lépteket hallottam. Szempilláim közt láttam a fölém hajoló kirgizt. Hideg fémet

éreztem a homlokomon. Isten veled, édesanyám! Többé nem látjuk egymást, futott át az agyamon. Kattanást hallottam, de nem követte dörej. Nem volt több töltény a tárban. Belém rúgott, fejbe vágott a pisztolyagglyal. Ott hagyott vérben fekvé az utcán.

Tenyeremmel forró nedvességet éreztem. Vérzek! Lassan kinyitottam a szemem. Próbáltam fejemet megmozdítani, de nem sikerült. A derekam táján egyre erősödött a fájdalom. Nem tudtam, csak sejtettem, hogy deréktájon ért a lövés. Pillanatok alatt pergett le előttem az életem. Életem?! Tizenhat évesen, erősen vérezve feküdtem 1946. február 17-én az utca porában. Magamra hagytak, elvérzek, gondoltam. Vártam a megváltó halált, de nem jött.

Gondolataimat fölém hajoló három kislány szakította félbe.

— Lélegzik — suttogta az egyik —, akkor még él!

Kinyitottam a szemeimet. Hang alig jött ki az ajkamon. A három hónapi éhezés, a megfeszített futás, az erős vérzés nagyon legyengített. Nem csoda, hogy nem tudtam megszólalni.

— Vigyük be hozzánk! — mondta a kis barnahajú, tizenhét éves lehetett. Megfogták a karjaimat és a lábaimat. Felemeltek. A gerincem majd szétszakadt.

— Emeljék föl a derekamat, mert szétszakad! — nyögtem ki iszonyú fájdalom közepette.

Az egyik kislány a derekam alá nyúlt, úgy vittek be, az utca jobb oldalán, a legközelebbi házba. Szelonra fektettek. Valaki elszaladt a közeli kórházba mentőkért. Lovas mentőkocsi jött értem. — Azóta többször jártam Nagykanizsán, kerestem a házat, a megmentőimet, sajnos nem találtam.

A mentőből egyenesen a mütöbe vittek. Levetköztettek, a hasamat jóddal kenték be. Míg az orvosok bemosakodtak, odajött hozzám egy katolikus pap. Meggyóntatott, feladta az utolsó kenetet. Közben suttogva elmondtam anyám címét, kértem, értesítse.

Alig fejezte be a pap az imáját értem, már rohantak is be a szovjet katonák. Géppisztollyal kényszerítették mindenkit a falhoz.

Az egyik orvosnak megparancsolták, hogy kötözzön be, öltöztessen fel, majd a szovjet kórházban megműtenek. Az orvos valami folyadékot öntött a sebeimbe, kapcsokkal összehúzta és bekötözte a sebeimet. Ekkor már tudtam, hogy jobb oldalon ment be és a bal oldalon jött ki a lövedék. A vese magasságában ért a lövés. Felülni, fejemet felemelni, lábaimat mozgatni nem tudtam. Lebénultam, akkor még nem sejtettem, hogy egy életre.

Vagy nyolc géppisztolyos katona kíséretében — úgy látszik, az újabb szökésemtől tartottak — átvittek a piarista gimnáziumban berendezett szovjet tábori kórházba. Külön szobát adtak. Az ajtómban éjjel-nappal géppisztolyos őr ült. Elmaradt a műtét, de még meg sem vizsgáltak, át sem kötöttek. Egyetlen kezelést kaptam: katétereztek, mert nem tudtam vizelni. Székletem sem volt. Fájdalmaim már kibírhatatlanokká váltak. Üvöltöttem a kínoktól. Fájdalomcsillapítót nem adtak.

Keményfi Béla: MAGYAR LEVENTÉKA SARKKÖRÖNTŰL. Magvető, 1989. 35—43. p.

TÜCHERT LAJOS

EMLÉKEK, MORZSÁK

1941. Nagykanizsa. Az első elemiben — elemi dolgokat tanulva — megkérdezték: ki tud rajzolni? Járművekről volt szó. Kimerészkedtem a nagy táblához, és olyan hintót kerekítettem rá krétával, hogy befutott az igazgató úr és a tizsi megcsodálni. A tizsi, Puska Ferenc tisztelendő úr lett az első kulcsaftom. Lourdes-i barlangot festetett velem, később Szent Ferencet, Ritát, X. Piuszt festetett. Gazdagon honorálva! — Az Erdőgazdaság tizenkét képet rendelt; voltak más megrendelőim is. Minden ment a konyhára. Jobban mondva nem is a konyhára, mert jó szüleim mindennel elláttak bennünket, engem és két testvéremet. Minden a festékre és a vászonra ment. Egész életemben.

1949—1953. Nagykanizsa, gimnázium. Azokban a kritikus években a gimiben más volt a dürgés. Nem volt fizetség. Az a sok plakát, faliújság, színpal, az a sok Sztálin, Rákosi mind-mind ingyen készült. Sokszor éjjel is festettem, de másnap reggel beveretett a számtantanár. Irtózatosan ráfizettem a művészetre. Érettségi előtt azonban olyan szerencsém volt, hogy díjat nyertem egy országos rajzpályázaton. Az értesítés az igazgatói irodába érkezett, és a diri sírva csókolgatott örömeiben: „Te vagy az országban a második vagy a harmadik tehetség!” Megnyílt az út a Magyar Képzőművészeti Főiskola felé. A kéthetes felvételi vizsgára Vörös János szobrászművész készített elő. Műtermében még az ötvenes években is modern, progresszív maradt a légkör. Vörös műtermében kitűnő fejek, koponyák forgolódtak. Fantasztikus volt. Utána nálunk, a Szentgyörgyvári-hegyi pincénkben folyt a vita vég nélkül a művészetről. Szent volt az a hegy nekünk, mokány magyaroknak.

1953—1957. Budapest. A főiskolán gipsz- és élő modell után kellett rajzolnunk aprólékos, részletező stílusban. De ismét szerencse ért: Kmettyhez és Pór Bertalanhoz osztottak be engem, azokhoz, akik nem tagadták meg önmagukat. [...]

1957—1961. Bécs, Akadémia. [...]

1961-ben diplomáztam, és műhelyt nyitottam. [...]

Mikor észrevettem, hogy a töméntelen sok munkát fizikailag már csak lassan, nehezen győzöm, s az orvos is szólt, hogy ne legénykedjek, fogtam magam és feloszlattam a műtermemet. Akkor fiatal, tehetséges művészek fordultak hozzám: „Lajos mester, magiszter úr, tessék segíteni.” Kinek lenne szíve elutasítani őket? Gyertek, ha az a kedvetek. Vörös János, Pór mester szelleme vezéreljen benneteket. Az expóra tervezett mozaikomat már ők valósították meg az állványon. A bécsi Donau Zentrumban látható.

Mit írok még? Télen Bécsben illusztrálgatok, verselek, asszociációs lapokat komponálok. Egyik sem eredeti, mégis mind eredeti, egyedi munka. Mert mindig a kezemben van a csoda tus és a csoda ex lakk.

Mindent átfestek, és mindent félve őrzök. Lányom jól képzett műtörténész, és férje neves osztrák matematikus, babonás tisztelettel és rettentő tartózkodással nézik, ahogy „dekorálok”.

Nyaranta elvonulok a szőlők felé. Nagykanizsa mellett, a Szentgyörgyvári-hegyen szeretek időzni. Van egy kis borunk. Az a természetes, jó kis bor számomra nem alkohol, hanem gyógyszer. A jó Isten ajndéka.

ALAKSZA AMBRUS

MÁR FÜSTSZAGÚ A HEGY

Vörhenyes a vadszőlő lombja és
fognak, fonnyadoznak a napok.
Itt a néma ősz. De mustszagú a hegy,
s érlelnék ám még egy-két fürtös mondatot,

csak hát fázom is. Hiába napsütés,
mindössze fénye van, ragyog, de nem meleg.
Rőzsét rakok a tűzre, s begombolkozom.
Itt a néma ősz. És füstszagú a hegy.

TÜSKÉS TIBOR

A SZENTGYÖRGYVÁRI-HEGY

Fordulj a temetőnél balra, menj végig a vasútparton, aztán át a Potyli hidján, s máris kiértél a Szentgyörgyvári-hegyre.

Zalában már a falusi udvarház és a földszintes, öt-hat szobás kúria is kastély, és a község határában húzódó dombsor is hegy.

Hegy, szőlőhegy!

Reggelenként narancsvörös fényben kelt föl a Szentgyörgyvári-hegy mögött a nap, alkonyatkor fehér párák ültek a Potyli völgyére. A lankákon húsos gyümölcsök és telt szőlőfürtök értek az őszi nap sugarában.

Kanizsán úgy illett, hogy a kereskedőnek, a szitásnak, a kalaposnak, az ügyvédnek, a városi tisztviselőnek kis szőlőbirtoka legyen a hegyen.

Ez a szokás ma is megvan. De a régi tulajdonosok közé új gazdák ékelődtek. A nyugdíjas rendőr, a vasúti tiszt, a gépgyári munkás, a gimnáziumi tanár. Vannak, akik egész évben kint élnek: az öregek, a magányos remeték, a hideggel, téllel megbírkózók. Csak a kiáltásnyi távolságban élő szomszéd és az egerésző macska a társuk.

— Amikor én kijövök a hegybe, olyan, mintha a kanizsai Fő térre mennék. Amikor leülök a pincém elé, olyan, mintha a Central kávéházban ülnék — hallottam egy nyugdíjas vasutastól.

A szőlőhegynek külön élete van. A kocsit a dombháton húzódik. Az út két oldalán állnak a pincék, a völgy felé néznek, előttük a gyümölcsös és a szőlő. A présház előtt a diófát nem ember ültette; tolvaj szarka hullatta el a magját. A régi présházak közé palatető villák, cifrára festett hétvégi házak épültek. A domb legmagasabb pontján a hegyközségi kápolna: harangtornya lábakon áll, kötelét szegre akasztották: aki hamarabb éri, annak dolga vihar elé, jégeső elé harangozni. A kápolnát egy évben egyszer, a hegyközségi búcsú napján, április 24-én nyitják ki.

A hegynek külön élete van. A gazdák hegypásztort, hegybírót fogadnak. A csősz eső áztatta kalapban, nyűtt ruhában járja a hegyi utakat, ösvényeket, dülöket. Az egyik pincéhez is, a másikhoz is benéz. Mire a dombhát végére ér, nótázik. Itt a gazdák nem eladásra termelik a bort. Csak annyi legyen, mondják szőlővirágzás idején, amennyit a család megiszik. Ha aztán a peronoszpóra vagy a jég elviszi is a termés felét, a kívánt mennyiségű bor azért meglesz: cukor van a boltban, kristálytisztá, lágy víz a hegy alatti forrásokban. De az igazi gazda ezt a „szaporítást” még a családtagjainak sem árulja el.

A hegynek külön élete van. Itt hallottam először a szót: Éden. (A *Bibliában* az első emberpár lakhelye ez, Paradicsomkert, a boldogság birodalma.) Ez volt a neve a Szentgyörgyvári-hegy lejtőjén álló emeletes borháznak, hegyi kocsmának. Zöldre festett, díszes, fűrészelt deszkaerkélye a város felé nézett. Ha megérkeztek a nyári vendégtérkére a pécsi színészek, ide jártak a városi urak, a vastag pénztárcájú kereskedők a színésznőkkel mulatni. Nyári estéken a borízú ének a város széléig kísért a hegyről hazatérőt. Úgy hallom, a háború után lebontották a házat. Csak a magas vörösfenyőt hajtogatja a szél a puszta udvaron.

A régi présháznak nincs fundamentuma; tölgyfa gerendán áll. A falakat is fából ácsolták, vagy sövényből fonták, sárral tapasztották. A présházat minden évben kívül-belül fehérre meszelték. Csak fönt a tetőn a zsúp vagy a nád lett egyre feketébb. Ha télen a tetőt a hó megnyomta, a szél megbontotta, tavaszra kijavították. A tetőn a zsúpot a fából faragott nyárs fogta össze. A présház ajtajába rejtélyes fázarakat építettek. Később ezeket vaszárra cserélték, de a kulcsot akkor sem vitték haza: az eresz alá dugták, a gerendára fektették. Az ajtón alul kis lyukat fűrészelték: a macska egész évben szabadon járt ki és be.

A présház két helyiségből áll. Az elsőben van a súlyos faprés, gyakran a múlt század elejéről való évszámmal; a sarokban a szabadtüzhely. A boronapincén nincs kémény, a füst az ajtónyíláson vagy a padláson át távozik. A belső helyiség lakószobának van berendezve, sarokpaddal,

asztallal, ágygal, székekkel. Az első helyiség padlózatából nyílik a pince, lépcsők vezetnek a ház alatt húzódó, löszbe vájt, téglával kiboltozott üregbe. A pince két oldalán fagerendákon sorakoznak a hordók.

A pincében minden tárgynak, minden szerszámnak megvan a helye és a rendeltetése. Egy szegről szőlőkötöző rafia lóg, akár egy hosszú lófarak. Az ősszel a gerendába szúrt árnak hónapok múltán is a helyén kell lennie. A falon hosszú nyakú tökből készített hébérek. A vakablakban a hordókénező, egy törött tükör és a petróleumlámpa. A sarokban néhány gazdasági eszköz: szánagyűjtő vella, sűrű fogú fagráblya (gereblye), kasza. Egy lóca mellett a szőlőművelés eszközei: ásó, kapa, permetező. A lócán sarló alakú szőlőmetsző kések (vágni és csapni egyaránt lehet velük), itt úgy hívják: kaszur vagy kacor. (Valamikor a használaton kívül került kasza végéből, a kasza orrából készítették; ebből torzult a szó.) A szabadtűzhely előtt vaskutya (kovácsoltvas láb): a szalonna vagy a hús sütésekor a nyársakat tartó eszköz.

Ősszel megvidámodik a hegy. A szüretre összefog a rokonság, kézbe kerülnek a puttonyok. Telnek a kádak, csikorognak a vén faprések, csurog a szőlőlé, forr a must. A szőlősorok között vidám emberek járnak. A gazda hordót mos, új abroncsot ver a dongákra. A puttonyosok görnyedt háttal jönnek föl a pincéhez, és a széles taposókádba öntik a hamvas fűrtöket. A domboldalon fölhangzik az ének, szárnyára kapja a szél. Délután megnyúlnak az árnyak. A gazda a tavalyi venyigéből tüzet rak a présház előtt. A nyársra tűzött szalonna illata belekeveredik a völgyből felszálló őszi ködökbe. A présház küszöbéről a macska fölpuósított háttal figyel a hamvadó parazsat.

KISS DÉNES

EJTŐERNYŐS EMLÉKEK

A várost fönről látni
A ház kert mind parányi
Könnyedén szárny alá fut
alattunk a Sugár út
Tizenötéves suhanc
épp ott fölötte suhant
s a gép remegő szárnya
vágott a láthatárba
Azóta is megérezem
gyönyörű reszketésem
Nagy csomag minden hátton
Kés a szívdobbanásom
Átszúrja attól félek
a testemet a lélek
izmokat lágyrészt csontot —
Mint hatalmas kibomlott
ejtőernyő a kék ég
Még érzem a nagyszerűségét
didergő bátorságnak:
e májusi vasárnap
idáig ragyog bennem
Mert ott újra születtem
Zalában Nagykanizsán
és várt egy kékszemű lány
Diákszerелеm drága
átfénylik sugárzása
már több mint negyven éven
— hányszor újra is élem! —

e szép diákszerelmet
Gyakorta megmelenget
Elmúlhat év akárhány
az a sudár diáklány
soha meg nem öregszik
akárcsak az örök szív!
És az a bátorságos
fiú s vele a város:
emlékek szülőkertje
Hány reggel s naplemente!
mennyi remény és bánat
Hordozom iskolámat
tanáraink szent képét
barátságok szentségét
ennyi esztendő múlva
tőlük máig tanulva —
Ha az utcákat járom
megszólít ifjúságom
s halkán fülembé súgja:
„Ifjú vagy megint újra!”
S hogyha ugrani kéne
bele a zöldbe kékbe
vesd ki magadat bátran
épp úgy mint hajdanában —
Elszántan de húnyt szemmel
léptem ki életemmel
a semmibe a gépből
Mint mikor pusztá égből
sötétül suttyó pöttyként
Felszállt félő kölyökként
ám amire lelibben
egész ember — feliben

Most már mint ifjúságom
örökké föntről látom
a várost és a tájat
és édesded hazámat
S fölöttem ahogy rég volt
ejtőernyő az égbolt
selyme sugárzó kéken
ringatja sok emlékem

SZAKOLCZAY LAJOS

BELSŐ TÁJ

Ebben a *ködös* tájban, a szinte visszhangtalan, a lépdelő árnyékát félelmissé növesztő, belül üresen kongó, ám kívül sem ricsajozó *bádogdobozban*, amelyet az ötvenes évek súlya csak még jobban behorpasztott, akartam én világraszóló dolgokat csinálni. Már gyerekfejjel tudtam, hogy az elvégzett munka a boldogság egyik forrása. Gyönyör. Lett légyen az kinkeserves kukoricakapálás harmadosban vagy a minél jobb atlétikai eredmény reményében lefutott sokezer kilométer, netán az olvasó gyermeket-kamaszt megrészesgítő betű habzsolása.

Volt ebben valamilyen kitörésvágy is? Hogy minél jobban megmutathassam magamat? Lehetséges.

De mindennél több volt benne az alig rendezett, inkább ösztönösen megérezett építkező szándék és akarat, hogy jobbitani tudok valakin és valamin. A tájat, Zala és Nagykanizsa lankáit: a Récse felé vezető utat, a Bagolasáncig és az Öregcserfőig vivő, gyakran erdőt is érintő szekérszaggatókat és ösvényeket megszállhatta a félelem — egy ország rettegett belül, amikor a Hatalom a domboldalakra, nem volt elég a pipacspiros virág, figyelmeztetőként fegyver- és lőszerraktárakat *ültetett* —, de a gyermeki naivitás a korán ébredező suttyót arra ösz-tönözte, hogy a mosástól és egyéb munkáktól elcsigázott édesanyát József Attila-versekkel traktálja. A pár elemít végzett, ám született szívjóságánál és intelligenciájánál fogva sok nagydoktor is lepipáló asszony, amikor a viaszosvászonnal fedett asztalt letörölte a konyhában, és mellételepedett, hogy fia fölolvását meghallgassa, maga volt a boldogság. Néha megeredt a könnye is, hiszen a hang — *Harminchat fokos lázban égek mindig / s te nem ápolsz anyám; Édes Hazám, fogadj szívedbe / hadd legyek hűségese fiaid!* — egyszerre a mélyből jött és messziről,

olyan régiókból, amelyet ő csupán érzéseiben ismert. A fia akarata volt, hogy áldozzék a költészet örömének.

Mindennap hajnali ötkor már a városközeli erdőben voltam (futóedzés), télen, nyáron, hóban, sárban, esőben *nyomtam* a kilométereket. Az is lehet, hogy nem csupán a becsvágy hajtott, hanem önmagam elől akartam megfutni. Ki a világból. Ki a szegénységből, a nyomorból. Csak egyszer botlottam meg igazán — hatalmas esés lett belőle —, s ekkor világosodott meg előttem, hogy a szegénység mitikus magaslatai sem *éteriek*. Bár még csak télelő volt, a fagy jócskán „orvosi” munkába kezdett: tapaszokat — kavicsot, letört gallyat, eldobott acélrótot, ilyen-olyan textilhulladékot stb. — ragasztott a föld arcára. S épp egy ilyen, a megfagyott avar alól kiálló katonaköpenydarabkában botlottam el. A nyomort — kell-e magyaráznom a „mitikus magaslatokat”? — nálunk a fehér, orvosi katonaköpeny jelentette. Édesanyám hetente ilyen köpenyeket mosott kézzel hajnali négytől éjfélig, esetenként pontosan 187 darabot. S minthogy, sok gyerek lévén, a szájától is megvonta a falatot, az embertelen fizikai megterhelésnek és az éhezésnek tüdőbaj lett a vége. A betegségből, szerencsénkre, később kievickélt.

Jó Zrínyi Miklós uram, bajvivó költőm, aki 1652-ben nemcsak zalai főispán és horvát bán, de a kanizsai várkerület felügyelője is voltál, aki Ali beglerbéggel csúfot üzve, jobbagynak öltözve belopódtál a kanizsai várba, hogy monogramos buzogányodat, bizonyosságul a *kikémlelésre*, ott hangyhassad a várkapu belső szögletébe akasztva, gondoltad-e, gondoltad-e, hogy e fura *kanizsai kirándulás*, pontosabban ami *veletek* századok előtt történt, nyomot fog hagyni a táj, a szívemnek olyannyira kedves *földabrosz* képén? (Te is tudod, minek mondjam, nem sokkal később Hohenlohe tábornok Szentmiklósnál, tehát a mocsár és a folyó bajcsai hidján túl táborozva, mint császári vezér mennyire kerékkötő volt, társaival együtt, terved véghezvitelében.) Az idő így tömi tele a hézagokat és repedéseket, s édesanyám hajdani szenvedése és a te, máig megmagyarázhatatlan halálod így kerül egymás mellé. Ha

mennybe száll a lélek, az igazak lelke, akkor sokszorosan *odaszállt* azon szenté is, Horváth Ferenc lakatos hét éves kisfiáé, akit 1849. április 10-én a Klanz Boldizsár asztalosműhelyébe beszállásolt császári csapatok azért lőttek agyon, mert játszadozás közben a gyermek a Kossuth-nótát dúdolgatta.

Szerénytelenség ide vagy oda, meg kell neveznem azt a tényérsapkás diákot is, aki 1956 nagy napjaiban egy egypéldányos, kézzel írott iskolai újságban a magyar forradalom tisztaságát és a honvédek makulátlanságát dicsérte. Pedig nincsen itt semmi titok, s a ma már érdemnek tetsző cselekedetet sem kell misztifikálnom. Együtt sodródtam az árral, s szinte önkéntelenül cselekedtem. Az újságot, melynek „fő- és felelős szerkesztője” voltam, az iskola igazgatónöje, feddés közepette, elkobozta. A minthogy olyan kommunista volt, akiben az emberi értékek fölülmúlták a pártkatonáét, a forradalom leverése után sem csukatott börtönbe. Meglett volna rá az oka? Bizonyosan. Nyilván hozzá is eljutott a híre, hogy a gondjaira bízott iskola diákjai laktanyáról laktanyára vándoroltak, s azt ordítozták: „tartsatok velünk!”, „ruszkik haza!”, „oroszt nem tanulunk!”.

Szakolczay Lajos: MEGY A GŐZÖS, MEGY A GŐZÖS KANIZSÁRA. Forrás, 1997. 10—11. sz. 189—190. p.

HARKÁNY LÁSZLÓ

ORBÁN NÁNDOR EMLÉKÉRE

1957. Hideg, zord februári hajnal. A rendőrségi fogda folyosóján egy magányos égő pislog. A zárkában sötétség, de a foglyok virrasztanak. Mozgalmas éjszaka van, a gimnázium tantestületének jelentős hányadát az éjszaka „begyűjtötték.”

Csikordul az egyik cella ajtaja, az őr mutatja új „szállásomat”. Bezárul mögöttem az ajtó, s ott állok a zsúfolt helyiségben porig alázva, a derekamon a kezem, tartom a nadrágomat, remeg a lábam. A házkutatás, az első kihallgatás izgalmi kimerítettek.

A négyszemélyes cellában nyolcan szorongunk. Az első pillanatok ismerkedéssel telnek. A társak rezignáltan veszik tudomásul az új fiú érkezését, csak egy középkorú férfi csendes, bársonyos hangja vigasztal.

— Segíthetek? Nincs nagyobb bajod? — Összehúzódnak, itt lesz a helyed! — mondja.

Megismerem a hangját, néhány napja személyesen találkoztunk. Akkor is ilyen bölcs, megfontolt volt. Somogyországból jött Kanizsára, barátai unszolására vállalta a városi nemzetőr-parancsnokságot. Rendet, törvényességet, nyugalmat ígért, amelyet be is tartott.

S most itt vagyunk. Csend van. Új „lakó” már nem érkezik. Nem jön álom a szememre. Gondolataim a múltba visznek, 1945-ben járok, kis gimnazista vagyok. Gyakran látok a városban egy titokzatos embert, amint fuvaros kocsijának bakján ülve hajtja lovait, s az utca emberei már mondják is:

— Nézzétek, a berlini olimpia magyar öttusázója, a háborút megjárt katona így keresi a kenyerét népes családjának!

Fuvaros volt, amíg engedték. Azután már azt sem lehetett, távoznia kellett a határszéli városból. Nekünk, kisdíákoknak legenda volt: olimpikon, híres katona...

Most itt virrasztunk a priccsen, „egymás hátán, mint odvas farakás...” Sokan vagyunk, néhányan nagyon megviselt állapotban... Egyik tásunk, V. L. Felsőrajkról a fejétől a lábujjáig kékül. Sem ülni, sem feküdni, sem állni nem tud. De a cella „rangidőse” borogatja sebeit, nyugtatja háborgó lelkét, mellette áll.

Reggel van. Gyámolítónk, az egykori élsportoló, az olimpikon — ámulatunkra — a parányi helyen is lehetőséget talál, hogy tornával frissítse elgémberedett végtagjait, majd a fogda folyosóján rendelkezésre álló egyetlen hideg csap alatt tetőtől talpig lemosakszik.

Indul a nap. A kihallgatások majd este és éjszaka kezdődnek. Az esélyeket latolgatjuk. Néhányan bizakodva ismételtetik, hogy előbb-utóbb szabadulnunk kell, hiszen nem terheli lelkünket büntetendő cselekmény. A parancsnok maga elé néz, arca gondterhelt. Ő már tudja, hogy itt és most sajátos törvények uralkodnak: a diktatúra bosszúja félelmetes. Pestről riasztó hírek jönnek, a bakó már teszi dolgát.

Hirtelen nyílik a cella ajtaja. A közutálatnak örvendő őr néhány szál cigarettát hajít közénk a priccsre. A dohányosok szájában összefut a nyál. A nikotinéség talán nagyobb, mint az éhezés. Ekkor váratlanul megszólal az ismerős bariton.

— Csak nem fogadjátok el ezt a megalázó kedvezményt? Különben sincs levegőnk.

Senki nem gyújt rá...

Váratlanul dörömbölnék a cella udvar felőli ablakán. Az orosz őr, gyermeksorban lévő kiskatona, tréfálkozva szól:

— Kukurikú jó, bunker nem jó? — kérdezi mosolyogva.

Csirketolvajnak gondol bennünket, de a cellában kuporgó orosz szakos kollégám felvilágosítja. Valaki észreveszi a „lövészárók barátokozást”. Durva szitkok kíséretében elzavarják a katonát.

Hamarosan kivágódik a cella ajtaja. — Ki beszélgetett az őrral? — ordít az ügyeletes pufajkás.

— Mi voltunk! — mondja a „rangidős” rab. — A beszélgetést nem mi kezdtük, de tény, hogy válaszoltunk.

A beígért következmények elmaradnak, de az orosz kiskatonát többé nem láttuk.

Új letartóztatott érkezik. Igyekszik gyorsan tájékozódni, ismerkedik a zárka lakóival. Meglepően jól értesült, bátornak tűnik. Teli szájjal szidja a Kádár-huszárokat. Tudni akar mindenkiről mindent. A lassan meginduló diskurzust Nándi bácsi rosszálló tekintete megakasztja. Ő már tudta, amit én csak néhány hónap múlva tapasztaltam, már szabadlábon: A magabiztos cellatárs munkásőr egyenruhában feszített a városban.

Egy hónap rabság után szabadultam. Az örömöm nem lehetett maradéktalan. Társaim közül többen maradtak, s készült a nagy kirakatper. Náci bácsit és néhány társát a Magyar Népköztársaság megdöntésére irányuló fegyveres összeesküvés vezetésével vádolják. A félelem és a rettegés időszakát jelentette a tárgyalás. Az ítélet szörnyűségként hangzott: 15 évi fegyház. De vigasztaló is egyben. Orbán Nándor, mindannyiunk Náci bácsija életben maradt.

Ma már tudom, hogy halála után is él.

Kanizsa, 1998. okt. 22.

AZ ERKEL FERENC MŰVELŐDÉSI HÁZ VENDÉGKÖNYVÉBŐL

Életem első (egyébként sokszázadik) olyan találkozásán, ahol 10 kemény forintot fizetett az irodalomra (rám?) kíváncsi kétszáz ember! Elbűvölő tény, elbűvölő „kultúrbűvészek”!

Köszönöm, gratulálok.

Barátsággal megyek — s egykor majd jövök!

1977. május 31.

JÓKAI ANNA

Ötödször és remélem még egy párszor, akár tolókokcsiban is.

Szeretettel

1977. október 21.

MENSÁROS LÁSZLÓ

Hálával és szeretettel egy remekül szervezett Jelenkor-est után, jó barátok között, fáradt-lelkesen.

SZEDERKÉNYI ERVIN

Ha nem lennék pécsi, nagykanizsai szeretnék lenni. Olyan szép este volt.

1979. november 26.

CSORBA GYÖZŐ

RÓZSÁS JÁNOS

MÁSODIK SZÜLŐVÁROSOM

Budapesten születtem — az első világháborút követő trianoni nagy népmozgás következtében Zala megyéből — a fővárosba sodródott szülőktől. A munkanélküliség keserves éveiben, még iskolás korom előtt, a göcseji nagyszülőknél nevelkedtem, akik ezzel támogatták Budapesten tengődő szüleimet. Az első elemi Újpesten jártam; másodikas voltam, amikor Budára költöztünk. Végül a huszas években az Alsólendváról Nagykanizsára menekült apai nagyszülők hívására nyolc éves koromban — 1934-ben — szüleimmel Nagykanizsára költöztünk azzal az elgondolással, hogy ha majd rendeződnek a körülmények, visszaköltözünk Budapestre. Erre soha nem került sor. Jöttek a háború előtti, majd a háborús évek, apám katonáskodásai, és mi végleg ebben a határszéli városkában maradtunk. Itt születtek öcsém, itt eresztettünk végleg gyökeret, és itt vannak eltemetve déd-, nagy- és édesszüleim.

A harmadik elemi osztályt a Vécsey utcai iskolában kezdtem, és a negyedik elemi után a polgári fiúiskolába irattak szüleim.

Igy lettem egy életre, ha nem is született, de mondhatom: tősgyökeres nagykanizsai.

Az első években nehezen szoktam meg a befogadó környezetet. Vagy a korlátlan falusi szabadságba vágytam vissza, vagy a zajos, mozgalmas fővárosba. A magamfajta gyermek számára Nagykanizsa akkoriban csendes városnak tűnt. Órák elmúltak, hogy egy-egy autó végigszáguldott a maga negyven kilométeres sebességével a Csengery utcán. Csak a környező falvakból vásárra, piacra igyekvő parasztszekerek zörögtek a macskaköveken, tűzifával vagy különféle mezőgazdasági terménnyel megrakott szekérderekkel, igába fogott tehének által vontatva.

Ahogy múltak az évek, észrevétlenül kezdtem a magaménak érezni ezt a várost. Az iskolában beléptem a cserkészcsapatba, és a környéken

tett kirándulások során rájöttem arra, hogy milyen szép ez a lankás, dombos vidék, mely a göcseji tájra emlékeztetett. A szereplések az iskolai énekkarban, az önképzőkörben sok-sok kedves élményt, ismeretséget, barátságot adtak. A polgári leányiskola szomszédsága lehetőséget adott a kamaszos, ábrándos, bátortalan ismeretségekre is.

Sajnos, a négy polgári elvégzése után nem tanulhattam tovább. A család megélhetésének biztosítása érdekében munkát kellett vállalni. 14 éves korom óta folyamatos munkaviszonyom volt nyugdíjba vonulásomig. Majdnem minden munkaviszonyom Nagykanizsához kötődött, kivéve azt a két évet, amikor a bánokszentgyörgyi körjegyzőségen dolgoztam.

A város iránti szeretetem, az utána való vágyódásom akkor fokozódott fel, amikor a háború végefelé szovjet fogságba estem, és egyre távolabb kerültem szülőhazámtól. Ukrajna, Észak-Ural, majd az ázsiai Kazahsztán távoli vidékein az elveszett otthon Nagykanizsa jelentette. Álmomban sokszor róttam a város napsütötte téglajárdáit, éreztem a Csengery utcai hársfák virágának illatát. A rideg valóságra ébredve kínzón mardosott a honvágy a távoli kisváros után.

Isten végtelen kegyelméből megérhettem, hogy kilenc évi távollát után hazai földre léphettem a nagykanizsai vasútállomáson.

Az alaposan megváltozott világ ellenére nem csalódtam a városban, bár lakói a második világháború után jócskán kicserélődtek. A hivatalos szervek gyanakvásával, ellenszenvével szemben számtalanszor tapasztaltam az emberek segítőkészségét beilleszkedésemben. Hálásan gondolok akkori munkatársaimra, akik figyelmeztettek, ha nem vettem észre a buktatókat. A munkakörömhöz szükséges iskolai és szakmai végzettséget családom és munkatársaim segítségével az évek során sikerült megszereznem.

Nagykanizsa végképpen második szülővárosom lett. Tudatosan vállalom idetartozásomat. Itt alapítottam családot, itt születtek gyermekeim.

1962-ben a Városi Honismereti Kör tagja lettem. Társaimmal együtt kutattam, tanulmányoztam a város történetét, hagyományait. Boldog

vagyok, ha az idelátogatóknak beszélhetek a város múltjáról, történelméről, értékeiről.

Bízom abban, hogy a város, miként a múltban, a jövőben is pezsgő életű kereskedőváros lesz. Három ország találkozásánál, az egymást keresztező vasútvonalak és közutak csomópontjában újabb virágkorát éri meg. Szívből kívánom, hogy így legyen!

Kézirat.

PÉK PÁL

SZEMERE UTCA 8.

Ki mondja azt, hogy léted *nem igaz*,
hogy más valóság az, mi fogva tart,
hogy leforogsz, és őszöd lábnyomán
bomlik benned fullasztó magány,
halott a házad, csapdákkal vakon
kítáruul még, és bent az udvaron
alva? ébren? mondd a szabályt:
jelen és múlt ma újra *egy világ*.

S így tükreiben tükröd: önmagad —
A kút, a lépcső talán *ott* maraszt,
s hasadt tereknek tévedt vándora
mögötted állsz, ha érkezel oda,
hol föltekint a kiskölyök, s veled
— a benne bolygó sorssal — más szerep
állítja szembe, s könnyű álmait,
a mindenséget, amit *túl* gyanít.

És megérint, és nem vagy már sehol,
bár arc az arccal szinte egybefoly,
a hús, a csont, a végső ősi *nem*
csak átsugárzik majd a *mindenen*,
s a részre szakadt évek, évadok
omlása alatt föld s az ég vacog,
s egy asztal árnya, hiszen semmiképp
nem forrhat *egybe* már a régi kép

mindazzal, ami torzzálett, kihűlt,
mi végül is a felnőttöz került,
hisz benne *él* a szelíd döbbenet,
hogy ami van, az többé *nemlehet*,
s módja sincs a jövő törvényt újra
szétszálazni jelenre és voltra
e ház udvarán, hogyha valamennyi
élete fog oldani és kötni.

NAGY GÁSPÁR

EMLÉKEK EGYENLEGE

Csak jónéhány esztendővel később, egy csípős, márciusi napon vetődtem újra a kisvárosba. A barokk épületek, a belváros ékességei, egytől-egyig fölállványozva, lázasan folyt a restaurálás. Mintha csak engem várnának, nekem *szépülnének*... gondoltam. *Szépen* süttött a Nap is, persze nem augusztusi hévvel, dél felé már egész kellemesen. A magamfajta ráérősen sétálgató idegen akár korai napfürdőzősként is elkönnyvelhette, ha éppen ilyen könnyveléshez támadt volna kedve. De én valahai emlékek egyenlegét rendezgettem séta közben, amely céltalannak tűnt, de lábaim máris Buzek úr kirakata előtt topogtak. Nézzük csak milyenek a mai híres, kirakatba kívánczoló szépségek? Hát igen, gyönyörűek, mint akkor. De itt ebben a városban, mindig különösen szépek a szépek. S a Buzek úr lencséje előtt elvonulók — meg különösen!

Beléptem az üzletbe, de a Mester már nem dolgozott. Valakik bérelték a boltot. Letettem arról a szándékomról, hogy fényképet készíttsek, ha nem Ő a kattintó-művész. „Beteg, nagyon beteg” — hallottam, és kioldalogtam a rossz hírtől.

Megálltam a Korzó legforgalmasabb — nekem különösen emlékezetes — pontján. Beleszimatoztam a levegőbe; tavaszillatot hozott egy üde szélfuvallat. S ekkor az Alsó és a Felsőtemplom harangjai diadalmas méltósággal déli muzsikájukba kezdtek. Álltam a harangzúgás közepén, akár egy tágas koncertteremben. Valóban délidő volt.

Ha él, most jönnie kell! Mint egy eltévedt harangszófoszlány visszhangzott a szívemben...

Egy nő suhant el mellettem. Csak Ő lehetett! Magassága, kecses mozgása, remek lábak... a magassarkú cipők jellegzetes kopogása, mind, mind azt hitették velem. Vagy inkább csak szuggerálták belém...?

Nem tudom. Az biztos, hogy Ő nem vett észre. Néztem sokáig utána, amíg befordult a Szomolányi-sarkon. Vibrált előttem a levegő.

Aztán még egy félórányi korzózás után kísértél a vasúthoz. Tökéletesen időn kívüli lénynek gondoltam magam. Kicsit zibbadt voltam, sajgott a szívem tája. Jegyet váltottam, s borraivalót adtam a meglepett pénztárosnőnek. Csak mosolyogtam zavart szabadkozásán.

Még mindig volt egy jó órám az indulásig. Beültem az üres kupéba. Egyetlen történetet akartam földézni, pontosan, hiánytalanul. De nem sikerült, hiába szaladtam neki újra és újra.

A kupé benépesült. Hirtelen indult el a vonat, és meglepően hamar gyorsított. Hiszen ez a *pesti gyors* — motyogtam szórakozottan.

A sétatéri híd alatt robogtunk. Fölnéztem. Mintha a híd rámsuhan volna! Vagy a hídról egy fekete árny!? Szinte vártam a kerekek kínosan hosszú csikorgását. A vonat már kijött a kanyarból és elhagyta a szőlőhegyet is.

Örökre elutaztam abból a városból.

Hogy egyszer, talán éppen augusztusban visszatérjek.

Nagy Gáspár: AUGUSZTUSBAN, LUDVIK JAHN NYOMÁBAN (LEGÉNY-RÉSZLET).
Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1995. 139—141. p.

FEKETE JUDIT

LÁTHATATLAN VONALAK

A vasember háza előtt gyülekezett a műemlékesek kis csapata, hogy megismerkedjen Nagykanizsa helytörténeti érdekességeivel. Az egyemeletes barokk épületet a XVIII. században emeltette a város földesura, valaha lakóház volt, földszintjén üzletekkel és műhelyekkel, udvarán raktárak álltak. Boltíveit kibontották, s most árkádsor húzódik alatta. Rózsaszínűre festett falából egy életnagyságú páncélos vitéz nyúlik az úttest fölé, ettől kapta a „vasember háza” nevet. A lovag egy vaskereskedő cégére volt, most a város szépen rendbe hozott, jellegzetes pontja. Nem az egyetlen. Nagykanizsán hagyománya van annak, hogy őrzik és védik a múlt emlékeit. Erre talán a legjobb példa, hogy amikor az ötvenes években levették és beolvasztásra ítélték Árpád nemzetségének totemállatát, a turulmadarat, a gépgyári munkások elrejtették és megőrizték a szobrot. Most pedig egy civil szervezet, a városvédő egyesület addig ügyeskedett, gyűjtött és kilincsel, amíg előteremtette az árát, hogy rendbe hozzák és visszaállítsák. Ugyancsak a városvédők restauráltatták a közelmúltban a barokk Szentháromság-szobrot, amelyet 1758-ban Inkey Boldizsár, Kanizsa földesura grazi mesterekkel faragtatott. Hosszasan sorolhatnánk a sokféle gondoskodást. Azt például, hogy amíg a hetvenes években a legtöbben a város határában épülő lakótelepre figyeltek, Nagykanizsa városatyái azt vizsgálták, mi a belváros szerepe a lakosság életében. Rekonstrukcióért pályáztak, majd egymás után hozták a rendeleteket a város szobrainak, utcaképeinek, jellegzetes házainak a védelmében. Így azután nem csoda, ha a műemlékesek most úgy határoztak, itt tartják a konferenciájukat a helyi építészeti értékek védelméről. A tanácskozássra meghívták az ország főépítészeit, polgármestereit, hogy közösen vitassák meg, mit lehetne tenni, hogy településeink megtartsák karakterüket.

Mit lehet egy kétnapos tanácskozással elérni? Egyáltalán van-e értelme olyan kis jelentőségű, még csak nem is műemléki értékek védelméről beszélni akkor, amikor naponta kapjuk a hírt, hogyan porladnak gazdátlanul vagy hogyan rombolják szét — éppen új gazdára lelve — a fontos műemlékeket? Ez utóbbi veszélyt a tanácskozás egyik résztvevője jellemző példával illusztrálta. Egy multinacionális cég amerikai képviselője türelmetlenül hallgatta, amint a magyar szakemberek azon töprengtek, hogy a frissen épülő monstre szupermarket kikerülje, s ne temesse maga alá az egykori római út feltárt szakaszát. „Sehogy sem értették — mesélte a főépítész —, mit védünk, hiszen nincs ott semmi, legfeljebb láthatatlan vonalak.” Az építész végül így magyarázta meg a helyzetet: „Tudja, uram, azért fontosak nekünk, mert ezek a vonalak már akkor is itt voltak, amikor Amerikát még föl sem fedezték.”

Nagykanizsa listáján háromszáz olyan várostörténeti emlék, szobor, utcakép, zöld terület vagy építészeti érdekesség sorakozik, amelyet helyi védelem alá helyeztek. Az önkormányzat minden évben pályázati pénzt biztosít arra, hogy a helyi védettségű házak tulajdonosai segítséget kapjanak a tatarozására, az eredeti állapot visszaállítására, a stukkók, oromdiszek vagy egyéb emlékek rendbehozatalára. A többi a lakosság gondja. „A konferencia után át fogjuk dolgozni a tervünket, más szemmel nézünk körül a városban — magyarázta a város főépítésze. — A vetített képes előadások, a kollégák tapasztalatai éppen arról győztek meg minket, hogy az eddiginél is nagyobb figyelmet kell szentelnünk az olyan részletekre, amilyen egy-egy régi kút vagy cégtábla, egy megmaradt épületdisz. Az apróságokra, amelyek eddig talán föl sem tűntek. Csakhogy éppen ezek a részletek adják meg a település karakterét. Ettől lesz a mi városunk más, mint a többi. Ettől a miénk.”

A települések helyi jellegzetességei, építészeti értékei most országszerte nagy veszélybe kerültek. Egyre sürgetőbb tehát, hogy jogszabály is felhívja a figyelmet rájuk. S bár az elmúlt negyven-ötven év szegénysége, nemtörődömsége is sokat elpusztított közülük, a veszély csak nagyobb lett azáltal, hogy fellendült az építkezőkédv, és

megjelentek a nagypénzű beruházók. Mit számít egy földszintes ház, egy díszes kapu, egy szépen megmunkált korlát ott, ahol milliárdos beruházás kezdődik? Milyen arányban áll egy még csak műemléknek sem titulált múltbéli emlék a jövő kecsegtetésével szemben?

A védelem megbecsülés — hangzott el a tanácskozáson. Annál hatékonyabb a védelem, minél szélesebb körű a múlt megbecsülése. És lehet-e jövőt építeni úgy, hogy nem becsüljük meg a múltunkat? Ha elveszítjük identitásunkat? A vonalakat a földben, amelyek másoknak láthatatlanok, de nekünk történelmünket jelentik.

JEGYZET

A könyvben szereplő szerzőkről az alábbi névmutató ad tájékoztatást.

ALAKSZAAMBRUS (1903—1983): költő, műfordító. 1934-ben szerzett oklevelet a budapesti bölcsészkaron. Nagykanizsán is tanított. Posztumusz verseskötete *Az Utas eltéved* (1998), a közölt vers innét való.

ALBERT GÁBOR (1929—): író, könyvtáros. Számos regénye és novelláskötete jelent meg. Esszéket is ír. A történelem is érdekli.

BARBARITS LAJOS (1899—1981): újságíró, a Nagykanizsán megjelenő *Zala*, illetve *Zalai Közlöny* című napilapok szerkesztője.

BERTHA BULCSU (1935—1997): író. Nagykanizsán született, Keszthelyen érettségizett. Írói pályáját Pécsen kezdte. 1967-ben a fővárosba költözött. Regényei, novellái, szociográfiai írásai az újabb magyar irodalom kiemelkedő művei.

BOGYAY TAMÁS (1909—1994): történész, művészettörténész. 1932-ben bölcsészdoktori oklevelet szerzett. 1935-től a Zala Vármegyei Tanfelügyelőség zalaegerszegi királyi tanfelügyelőség tisztviselője. 1945-től Németországban élt.

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY (1773—1805): költő. 1799-ben a csurgói református gimnázium segédtanára lett. Itt írta *Az özvegy Karyóné* című, Nagykanizsán játszódó szerelmi bohózatát.

DEÁK FERENC (1803—1876): Söjtörön született, államférfi. „A haza bölcse.”

FEJTŐ FERENC (1909—2008): író, kritikus, szerkesztő, publicista. Nagykanizsán született, itt járt gimnáziumba. A *Szép Szó* című folyóirat egyik alapítója. 1938 óta Franciaországban él. A francia becsületrend birtokosa.

FEKETE JUDIT: újságíró, a Magyar Nemzet című napilap munkatársa.

HARKÁNY LÁSZLÓ (1932—2008): Galambokon született. A nagykanizsai piarista gimnázium tanulója. Diplomaszerezés után 1954-től a Batthyány Lajos Gimnázium tanára.

HÁY JÁNOS (1960—): író, költő, szerkesztő. A szegedi tanárképző főiskolán szerzett diplomát. Budapesten él.

KEMÉNYFI BÉLA (1929—): az 1944—45-ös tanévet a kaposvári Somssich Pál Gimnáziumban kezdi, de levontként a frontra, majd hadifogságba, majd szovjet büntetőtáborba kerül. 1953-ban szabadul. Ezt követően jogi doktorátust szerez.

KISS DÉNES (1936—): költő, író, szerkesztő. Pacsán született, 1954-ben Nagykanizsán érettségizett. 1957-től a fővárosban él. Számos verseskötete és prózai munkája jelent meg. Babérkoszorús költő.

MOHAI V. LAJOS: irodalomtörténész, kritikus, Budapesten él.

NAGY GÁSPÁR (1949—2007): költő. Diákkorában a vakációkat kanizsai rokonainál töltötte. 1971-től Budapesten élt. A Hítel szerkesztője volt, a kortárs magyar líra jeles alakja.

ORMOS MÁRIA (1930—): történész, akadémikus. Fő kutatási területe a 20. század első felének magyar és egyetemes politikai és diplomáciai története. E tárgyban számos könyve látott napvilágot.

ÖSZE ANDRÁS (1909—1995): szobrászművész, költő. Nagykanizsán született, itt járt középiskolába. 1949-től Braziliában él, majd New Yorkban telepszik le. Hosszabb tanulmányúton jár Európában és a Közel-Keleten. Számos művét a nagykanizsai Thúry György Múzeumnak ajándékozta.

PÉCZELY ATTILA (1897—1967): néprajzkutató, folklorista. Hosszabb ideig Hódmezővásárhelyen élt.

PÉK PÁL (1939—2008): költő, szerkesztő. Nagykanizsán született. Tanári oklevelet szerzett. Szülővárosában tanított és a Pannon Tükör című folyóirat szerkesztője volt. Tizenegy önálló verseskötete jelent meg.

RÓZSÁS JÁNOS (1926—): Nagykanizsán diák. 1944-ben leventeként orosz fogságba esett. A leghírhedtebb lágerekben raboskodott. 1953-ban szabadult. Emlékiratai hiteles beszámolók a Szovjetunióba hurcolt magyarok sorsáról.

SOMLYÓ ZOLTÁN (1882—1937): költő, a Nyugat első nemzedékének tagja. Alsódomborun született, a Muraközben, Zala vármegyének akkor Magyarországhoz tartozó részében. Dokumentummal igazolható, hogy az 1899—1900-as tanévet Nagykanizsán, az izraelita hitközség által fenntartott kereskedelmi iskola felső osztályában végezte. Barbarits Lajos Nagykanizsa című városmonográfiájában azt írja, hogy Somlyó Zoltán „első verse 1899-ben a Zala című kanizsai újságban a szerkesztői üzenetekben jelent meg elrettentő példaképpen, ekkor ugyanis Somlyó még kanizsai kereskedelmista volt.”

N. SZABÓ GYULA: újságíró, helytörténész.

SZAKOLCZAY LAJOS (1941—): irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő. Nagykanizsán született. Budapesten él. A kortárs (főként a határainkon túli) magyar irodalommal foglalkozik.

SZOLIVA JÁNOS (1936—): Nagykanizsán élő tanár.

TÜCHERT LAJOS (1935—): festőművész. Nagykanizsán született, elemi és középiskoláit is itt végezte. A budapesti Képzőművészeti Főiskolán tanult, majd 1956-ban nyugatra távozott. Bécsben él és dolgozik.

TÜSKÉS TIBOR (1930—): író, irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő. Alsó- és középfokú iskoláit Nagykanizsán végezte, 1948-ban itt érettségizett. 1952-ben a budapesti bölcsészkaron tanári diplomát szerzett. 1953 óta Pécsen él. A 20. századi magyar irodalom több kiemelkedő alakjáról könyvet írt.

VIRÁG BENEDEK (1754—1830): költő, író. Dióskálon született, Nagykanizsán tanult.

ZRÍNYI MIKLÓS (1620—1664): költő, hadvezér és államférfi. Fő műve a Szigeti Veszedelem. A török ellen Csáktornya várát védte. 1664 tavaszán sikertelenül ostromolta Kanizsa várát.

Az írások címét több esetben — főként a részleteknél — a szerkesztő adta.

TARTALOM

Előszó	5
Zala megyei népdalok	7
A kanizsai aga levele	9
Zrínyi Miklós három levele	11
Háy János: Kanizsa török kézen	14
Boszorkányper Nagykanizsán	19
Barbarits Lajos: Batthyány nádor megszerzi Kanizsát	21
Csokonai Vitéz Mihály: Karnyóné	23
Virág Benedek: Békesség-óhajtás	24
Memorandum, 1848	25
Deák Ferenc levele Tarányi Józsefnek	29
Somlyó Zoltán: Próza és vers	32
N. Szabó Gyula: Szokások és babonák Kiskanizsán a század elején	35
Levelezőlap 1920-ból	36
Fejtő Ferenc: Szelíd, lankás táj	37
Bogyay Tamás: Vallomás	39
Ormos Mária: Jankapuszta	40
Fejtő Ferenc: Egy szőke fiú	43
Ősze András: Ajándékozási szerződés	45
Tüskés Tibor: Első tanítóm	46
Bertha Bulcsu: A konflis	49
Szoliva János: Gyermekkorom nagyvárosa	52
Albert Gábor: 1944	53
Mohai V. Lajos: A betemetett bombatölcsér	56
Keményfi Béla: A szökés	58
Tüchert Lajos: Emlékek, morzsák	62
Alaksza Ambrus: Már füstszagú a hegy	64
Tüskés Tibor: A Szentgyörgyvári-hegy	65
Kiss Dénes: Ejtőernyős emlékek	68
Szokolczay Lajos: Belső táj	71

Harkány László: Orbán Nándor emlékére	74
Az Erkel Ferenc Művelődési Ház vendégekönyvéből	77
Rózsás János: Második szülővárosom	78
Pék Pál: Szemere utca 8.	81
Nagy Gáspár: Emlékek egyenlege	83
Fekete Judit: Láthatatlan vonalak	85
Jegyzet	88

Nyomdai munkálatok:
Kanizsai Nyomda, Nagykanizsa

Felelős vezető:
Brenner Árpád

A könyv, amit az olvasó kezében tart: szemelvénygyűjtemény, olvasókönyv. Nem várostörténet, nem monográfia. De a szemelvények egymásutániságából kirajzolódik Kanizsa múltja, a város színes, gazdag és változatos élete. A részletek — reméljük — fölkeltek az érdeklődést a teljes művek, a város történetének átfogó megismerése iránt.

A könyv személyes tiszteletadás is őseim előtt, akik a város polgárai voltak, és tiszteletadás a város előtt, amely engem is fölnevelt, iskolákat adott, és ma is számontart.

Kívánom, segítse a gyűjtemény, hogy minél többen mondják magukénak a várost, és vallják: Szülőföldem, Kanizsa.

TÜSKÉS TIBOR